

SAMBAND

No. 87. Juli 1915.

“Samband” udkommer hver maaned, er tilegnet bygdelaagbevægelsen og vil søge at fremme bygdelaagens formaal og virke for deres fremgang og trivsel. En flerhed af dem har enten tilsagt det sin støtte eller anbefaler det til sine medlemmer. Abonnementspris, \$1.00 aaret; enkelte hefter 10 cents hvert.

Udgives af SAMBAND PUBLISHING ASSOCIATION, 322 Cedar Ave., Minneapolis, Minn.

Bestyrer og redaktør:
A. A. Veblen.

ISSUED MONTHLY AT MINNEAPOLIS, MINN.

Entered as second-class matter December 5, 1910, at the post office at Minneapolis, Minn., under the Act of March 3, 1879.

Samband

is a monthly magazine devoted to old country folk-lore-tradition, and history, and historical and biographical sketches from the Norwegian settlements in America, and is especially dedicated to the bygdelag movement. Subscription price, \$1.00 a year. Single copies, 10 cents. Published at 322 Cedar Ave., Minneapolis, Minn., by the SAMBAND PUBLISHING ASSOCIATION.

Manager and Editor, A. A. Veblen.

Indhold av No. 87, Juli, 1915.

	Side.
Lidt nybyggerhistorie fra Spring Grove og omegn. V.	
O. S. Johnson	499
Dr. Frederick A. Cook: Martyr eller bedrager? J. D.	522
Frik Gryte. Eldrid Wæthing-Ringerud	534
Optegnelser. S. G. Bertilrud	541
Nogle av de første Strandbuer i Amerika. B. L. Wick	548
Fra Numedølsstevnet i Fargo. H. H. Strøm	554
"Norske vikinger i det 19de aarhundrede"	555
Bidrag til Valdrisgaven. A. M. Sundheim	557
Valdrisgaven. Pastor Torgeir T. Hoverstad	558
Thorstein Veblens "Imperial Germany"	561

N. B. I næste nummer er det beretninger og bemerkninger fra bygdestevnerne, samt revideret liste over bygdelagenes embedsmænd. — Red.

Norwegian-American

er det bedste middel til at bibringe den opvoksende slægt af norsk-amerikanere interesse for sine forfædres minder, kultur, historie, literatur, samt at gjøre dem kjendt med vort folks virksomhed, og almene nyheder om dem, hele verden rundt; men især i Amerika. Foruden **Norwegian-American** er intet norsk hjem fuldt udstyret med bladliteratur. Frit prøveeksemplar faas ved at skrive til

NORWEGIAN-AMERICAN

Northfield, Minn.

Samband.

No. 87

Juli

1915

Lidt nybyggerhistorie fra Spring Grove og Omegn.

V.

D. S. Johnson.

(Se no. 86, for Juni, side 454, 9de linje f. n. staar: Pastor Eagen; skal være P. D. Sandager).

Paul M. Rosendal var født den 1ste November 1846. Efter at ha lært skomagerhaandverket i Norge udvandrede han til Amerika, og kom her til Spring Grove i 1866, hvor han opholdt sig et aar. Han flyttede saa til Brownsville og senere til New Albin, Iowa, hvor han drev en skohandel nogle aar. I 1876 kom han hid til Spring Grove igjen og arbejdede her som skomager til sin død. Mrs. Rosendal blev nogle aar efter gift igjen med Steingrim Bergerud.

Elling Reierjon er født i Sigdal, af forældrene Reiar og Eli Basvigen, den 25de Mars 1845. I 1861 udvandrede han sammen med sine forældre og søstende, og kom til Spring Grove, hvor hans forældre bosatte sig. Elling arbejdede i førstningen paa farm om sommeren, og vinteren benyttet han til at gaa paa skole, tog saa et to-aarigt kursus ved Luther College i Decorah, Iowa, for at uddanne sig til skolelærer. I denne gjerning virkede han nogle aar, indtil han i 1876 begyndte som apoteker i Spring Grove, hvilken forretning han drev i 35 aar. Saa folgte han forretningen til sin søn og datter for nogle aar siden og nyder nu livet roligt. Han var

gift med Kristi Myran, ogsaa fra Sigdal, der i deres egteskab har skjenket ham 5 børn — 2 gutter og 3 piger. Mrs. Steier-son døde i August 1903.

Martin Jermundsen er født i 1829, og kom til Amerika i 1858. Han opholdt sig dels i Wisconsin og dels i Minnesota, indtil han i 1863 købte farm her i Spring Grove Town.

Ole Hasledalen var urmaker da han kom fra Norge, og denne forretning drev han ogsaa her i mange aar. Ole Hasledalen var forresten en slags original som gav anledning til mange pudsig bemærkninger om ham blandt hans naboer og kunder. Han var jo en af de mange der kommer hid i saa fremfreden alder, at de ikke lærer at tale det engelske sprog fuldkomment som en indfødt; men utrykket „all right“ kunde han godt, og det brugte han baade i tide og utide, saa man stundom kaldte ham „all-right'en“. En og anden gang kunde han komme i konflikt med sin hustru, saa de kom til at smaaifjænde lidt paa hverandre; og da fik hun til straf et begrænset rum i værelserne af deres hus. Han maalte ud det rum hun skulde bevæge sig paa, baade i kjøkken og stue, og denne linje maatte hun ikke overskride saalænge oprøret varede. Dog var det som oftest kun som storm i et glas vand, og naar bølgerne lagde sig saa blev forbudet ophævet og kunde hun jeile hvor hun vilde igjen i huset.

Hans hustru Berthe Hasledalen var ogsaa lidt af en kvastfalber eller rettere sagt „koppesjærring“. Naar nogen havde flaat sig, eller forvredet en fod eller arm, eller faat ondt i ryggen, saa var det som oftest at gaa til Berthe Hasledalen og faa kuppet sig og da blev man snart all right igjen.

Jeg huffer fra min ungdom at kopping og arelading var megt brugt i Norge, og denne kurnetode tog nogle med sig, herover og brugte det her som et lægemiddel. Nu er det ingen som driver denne profession.

I begyndelsen af 90-aarene rejste Ole Hasledalen og hustru til Norge for at bosætte sig der igjen. Han købte sig byggetomt der som han opførte hus paa; men han kunde ikke trives med forholdene der, saa han folgte sit hjem og kom hid til Spring Grove igjen, hvor han bodde til sin død.

I „Kirketidende“ for 1867 finder jeg navnene paa endel her, som har ydet bidrag til universitetfondet — Luther College, Decorah, Iowa — der altsaa har tilhørt menigheden her, nemlig følgende: Peder Nilson Landsværk, Nils Larsen Sundvold, Kristian Torgeren Hallum, Anders Larsen Solbergeie, Even Johnson Bladsen, Peder Pederjon Vaaja, Lars Pederjon Lomsdalen, Lars Olsson Sundvold, Ole Herbranson Tveten, Mikkel Tollefson Grøngaard, Knud E. Grønhøvd, E. N. Grønhøvd og Anders G. Solberghagen.

Nogle af disse har været kjendt her, men det er ogsaa nogle om hvem jeg ingen oplysning har faat. Formodentlig har de fløttet herfra efter nogle aars ophold. Jeg tog disse navne med for, i tilfælde at Samband kunde forville sig ud til en eller anden slegtning af disse banekrydere, de da kunde faa se navnet til sin far eller bedstefar.

Brown Andersen, en gammel Spring Grove borger, er født den 7de April 1851. Brown Andersen har aldrig set Norge, og maa kaldes indfødt amerikaner; men da han er en søn efter den afdøde berømte Bjørn Andersen Skelve, og en broder af den berømte Rasmus B. Anderson og ligesaa hans moder var den første hvide kvinde som bosatte sig i Town of Albion, Dane county, Wisconsin, samt født paa det berømte Roskonong, saa er hans slegts historie saa interessant, at et kort uddrag af den maa tages med, sammen med hans korte biografi.

Knud Langeland, forfatteren af Nordmændene i Amerika siger: Abel Cathrine (B. Andersons mor) var født i Sandeid i den sydbestlige del af Norge. Hendes far, Bernhardus

Arnoldus von Krogh, var løjtnant i den norske arme. Hendes mor var ogsaa af den berømte von Krogh stamme, som stræfker sig i en hel linje af militær-officerer tilbage til en vis major Bernhardus von Krogh i Lübeck, som i 1644 kom til Bremen med soldater, for at hjælpe Danmark mod Sverige. Han forblev i den danske tjeneste og hans eneste søn, George Frederik von Krogh, blev oberst for et norsk regiment i 1710. Hans efterkommere var talrige og største delen af dem indtraadte i armeen som officerer. I 1830 blev hun gift med Bjørn Anderson, en bondesøn født nær Stavangear i 1801.

Den nu opvoksende slegt kan slet ikke forestille sig hvilken bestyrtelse og forbitrelse dette egtelskab vakte, at en officers datter skulde nedlade sig til at gifte en bondesøn, og endmere at denne bondesøn ogsaa var en kvæker og heller ikke hørte til statskirken. Paa grund af denne uvilje mod dem, besluttede det unge par at reise til det land hinsides havet, hvis stjerner da begyndte at vise sig over horisonten. Saa forlod de da Norge om vaaren 1836 med det store følge af emigranter, som det aar kom til dette land. Da de kom til New York reiste Bjørn Anderson med hustru og nogle andre familier til Rochester, N. Y., hvor de bodde i to aar, flyttede saa derfra til det norske jettlement i La Salle county, Ill., hvor de ogsaa bodde i to aar. I 1840 gif Bjørn Anderson tilfods med to kamerater paa en undersøgelsesreise til Wisconsin, for at finde et passende sted for et nyt hjem. Han valgte en strækning land nær Lake Koshkonong, og vendte saa tilbage til La Salle county.

Den følgende vaar med hustru og 4 smaa børn, og de samme to reisefæller, drog han afsted til sit nye hjem i Wisconsin. De var det første par som bosatte sig i det nuværende Town of Albion, og de bekværligheder og lidelser, som de da maatte udstaa lyder nu kun som en roman for den yngre generation. Men gjennem hele denne haarde tid mistede de ikke

modet. Begge havde en sjelden viljekraft; han var driftig, rastløs og virksom; hun var blid, stille og udholdende. I de første to eller tre aar var 6 cents alle de rede penge de eiede. Med de saa produkter, som de kunde spare, reiste han 70 mil over den vilde, udryfede egn, til Milwaukee, for at kjøbe livsfornödenheder. Da han var borte blev hun hjemme i tømmerhytten med sine børn og havde nu og da en indianer som gjeft. Deres bestræbelser lønnedes tilsidst, og om 10 aar havde de første 40 acres formeret sig til 230 acres frugtbart land. Men netop da pionerlivets strid var endt, kom en ny fiende. Om sommeren 1850 rasede koleraen i jettlementet og Bjørn Anderson og en søn døde deraf. Enken blev i 1854 gift igjen med Ingebret Amundsen. Han døde i 1861 efterladende sig en søn, dr. Albert Amundson, der bor i Cambridge, Wis. En søster til Brown Anderson ved navn Cecilia var gift med vor afdøde prest, St. S. Neque.

Efterat Brown Anderson forlod hjemmet paa Koshkonong, vandrede han omkring paa forskjellige steder. I 1871 kom han her til Spring Grove, og opholdt sig dels her og dels i Caledonia, hvor han var handelsbetjent hos kjøbmand Koob i 3 aar, kom saa til Spring Grove igjen, hvor han har drevet forretning i 35 aar.

I begyndelsen af 80-aarene kom her 2 brødre med sine forældre af den berømte von Krogh-slegten, nemlig Gustaf og Haavaard von Krogh. Gustaf døde her og Haavaard flyttet ud til den nordre del af staten.

Iver D. Johnson er født den 4de December 1854 paa gaarden Dybjord, Val, Hallingdal, af forældrene Johannes Olsen og Borghild, født Meghus. Faderen var født i 1816, og moderen 1812. I 1861 udvandrede han sammen med sine forældre og søskende, og kom til Lansing, Iowa, reiste saa til Highlandville, Winneshie county, Iowa, hvor hans far kjøbte

land. Der bodde hele familien i flere aar. Zvers 5 søfende spredtes da paa følgende steder: Ole, den ældste, lod sig hverve til borgerkrigen, hvor han blev syg og døde paa et hospital. Ole D. Johnson, en yngre bror, bor paa farsfarmen. Søsteren Astrid blev gift med Ole K. Slaaten fra Næs i Hallingdal, og bodde i Highlandville indtil hun døde. Nu bor han i Mabel, Minn. Ambjörg blev gift med Ole Kjenne, og bor her i Spring Grove. Birgit har sit hjem hos Zver.

I 1886 byggede Zver Johnson et creamery i Quandal, som han drev i 20 aar. Han folgte saa dette og flyttede til Spring Grove, hvor han købte halvparten i en jernvarehandel af D. B. Lone, som før er nævnt, og driver den fremdeles i kompani med D. B. Nelson.

I 1888 blev han gift med Anna Eide, en søster til Jakob Eide, som drev creamery og butikhandel i Wilmington for nogle aar siden, men nu er farmer i Nord Dakota. Mrs. Zver Johnson er født her i landet af forældrene Elling og Zuger Eide, som udvandrede til Amerika i 1854 fra Bojs. Zver Johnson og hustru har i sit ægteskab 4 børn.

Nogle erindringer fra de første nybyggeraar.

Olavus Kroschus har været saa venlig at nedtegne endel fra de første nybyggeraarene her, som han har hørt sine forældre fortælle, og som her meddeles.

I aaret 1840 den 14de April udvandrede Ole Zermundson Gaakaanes og hustru Mari Kittilsdatter Stensrud fra Tinnus prestegjæld, Telemarken. I deres følge var Even Heg, Johannes Skogstad, med flere. De landede i Milwaukee den 14de Oktober samme aar. Der mødte dem en gammel kjending, nemlig John Evenion, far til Elias Velo. Han fik leiet skuds til dem, som bragte dem 18 mil vest for Milwaukee, hvor de blev nedsat i vilde skogen. Det første de da begyndte med, var

at bygge sig et tømmerhus 14 fod i firkant, der ikke blev udstyret med plumbing og hot water heating som nu. Næste aar fik de kjøbt 40 acres land, som de dyrkede op og bodde paa i 13 aar; men saa kom kolera og borttog mange og deriblandt Ole og Mari Gaakaanes, John Husevold og hustru, med flere. Thurine Gaakaanes som da var 18 aar, samt 5 yngre søfende blev da forældreløse; men de bodde dog sammen i sin lille tømmerhytte i 3 aar. Saa blev Thurine Gaakaanes forlovet med Anders Pedersen Røfomsmoen fra Grans prestegjæld, Gadeland. Han kom til Muskego, 18 mil vestenfor Milwaukee, høsten 1851, som før nævnt, og fik arbejde som sager paa Putmans sagmølle. Det første aar fik han \$6 maanedes løn, og det andet aar \$11, samt det tredje aar \$16 hver maaned. Straks efter han blev forlovet købte han et spand okser og vogn og reiste alene vestover, og kom efter en 3 ugers reise til det sted, 3 mil syd for Spring Grove, som blev hans sidste jordiske hjem. Der traf han John Stensrud eller Kroschus, som havde taget sig land der, og den aften Anders kom holdt John paa at tømre op en stald. Han havde med sig en 18-aars gammel hallinggut ved navn Engebret Hansen Melbraaten, der gik med knebukse af skind og beksømiske paa fødderne.

Anders Pedersen købte da landet af John Kroschus og deraf kommer navnet „Kroschus“. Der blev han den vinter for at hugge gjerdestier og gjøre andre forbedringer som trængtes. Om vaaren folgte han sine okser til Engebret Benjon Enderud og gik saa tilfods tilbage til Muskego, en distance paa 250 mil. Han blev nu gift, købte sig saa okser og vogn og isølge med Mikkel Balhus drog de hid igjen for at bygge sig et hjem, uden anden hjælp og midler end deres arbejdsiver, mod og udholdenhed. Da Anders Kroschus døde i 1882 eiede han 313 acres godt land med gode tidsmæssige huse paa. Den usei-

barlige regel er, at flid krones med velstand, og lunkenhed eller dovenskab med armød.

Jeg erindrer — siger forfatteren — at far (Anders Krogh) fortalte om den første dans han var paa, hos John Huser-vold. Straks de havde begyndt at danse kom deres unge prest Pastor S. M. Stub og bad dem holde stille, saa vilde han forklare dem dansens skadelighed, som han da ogsaa gjorde paa en meget sømmelig maade. Da saa presten var færdig med sin tale stod spillemanden, Gulbrand Rud, op og udtalte sig som følger: Jeg, saavel som alle de andre i denne forsamling, vil paa det hjerteligste indrømme, at alt presten har sagt her i kveld er sandt og fornuftigt og velment fra hans side, og at han er ung og fattes erfaring vil vi saa gjerne bedække med tilgivelse. Jeg vil ogsaa saa lov til at gjøre en bemærkning som jeg haaber flere vil bifalde. Vi ved om alle levende skabninger, at medens livet er ungt og friift, saa danser og leger de, hver paa sin vis og mennesket er ingen undtagelse. At ungdom uden fylde eller drif danser og morer sig er slet ikke noget unaturligt, og til dig, kjære Pastor Stub, vil jeg saa sige, at hvis du tænker at stanse dansen iblandt vor ungdom, da har du taget vand over hovedet, og skal der blive god forstaelse mellem prest og menighed saa maa presten slutte med at gaa paa dans. Dette siges at ha været hans tredje dansebesøg, men ogsaa det sidste.

Saa vil vi komme tilbage til nybyggerlivet her rundt Spring Grove. En haard prøve for nybyggerne var den store snevinteren 1856—57. Det begyndte at sne 6 uger før jul og vedblev at sne til hver dag, mer eller mindre, i 3 maaneder, og hvor sneen ikke var drevet sammen var den 8 fod dyb. Da var det ikke godt at være nybygger. Da var det ikke spørgsmaal om sukkerlaus eller kaffelaus; men de blev madlaus, saa de maatte bruge kaffebernen til at male hveden paa og leve

i ugevis udelukkende paa dette slags mel. I forstningen af Februar maaned kom det en linne og en skorpe lagde sig paa sneen, hvilket forarsagede at hjorten blev siddende fast og frøs og sultede ihjel. Den før navnte Engebret Hansen Melbraaten eiede til al lykke en liden skimlet hoppe. Denne udfafferte han med truger, saa hun kunde gaa ovenpaa den dybe sne. Han begyndte da at kjøre til møllen for hele nabolaget. Han reiste til en mølle vest for Decorah lige ved Bluston, som de kaldte Morsemill. Jeg havde for en 10—12 aar siden den glæde at saa tale med Mr. Morse, og han erindrede godt Engebret Melbraaten og hans lille hoppe med truger paa jødderne. Han sagde at alt som hændte i de dage gjorde saa dybt indtryk paa en mands erindringsmaskineri, at han aldrig glemmer det. Næste aar blev det god avling, men saa havde noget pløiet og der var lidet at kjøbe sædesfrø før.

Maret 1858 saa forfatteren af disse linjer første gang dagens lys. Minnesota blev samme aar indlemmet i unionen som stat.

Det første træfereisfab nybyggerne brugte var okser. De lagde hvedebaandene i en ring paa den frosne mark og kjørte 2 eller 3 par okser over dem saa de trampede hveden ud. Paa den maade kunde de saa træffet fra 20 til 30 bushels om dagen. At kjøre hveden til markedet og saa omgjort den til penge var forbundet med mange besværligheder, da ingen vej eller spor var at se gennem skog og bratte bakker, dybe dale, myrer og moradser. Man reiste aldrig til byen uden øks og spade, som ofte maatte bruges før de kunde komme frem. Lansing, Iowa, var i forstningen nærmeste markedsplads. Siden blev det almindelig Brownsville.

Saa, i de dage var alle lige. Næsten alle havde gravet kjælder i en skraabakke og den tjente baade som parlor, jengebærelse og kjøkken. Den største af emigrantkjøtterne blev brugt til

spisebord. De havde heiler ingen stole at sidde paa, men lavede krakker og de ældste af børnene maatte staa ved bordet, medens de spiste sin grant og melk. Men trods den simple leve-maade var folk næsten aldrig syge, og var bedre tilfreds i disse tarvelige faar end de nu er med al sin overflod med mad og drikke, samt prægtige paladser mod dengang.

Det første dødsfald i hvad nu er Spring Grove menighed, var Maren Rud, hustru til Anders Rud. Hun er begravet paa Andreas Gallans farm. Den første begravelse paa den først bestemte gravplads i hjørnet af Anton Johnsons land — ret over for town hallen — var Margit Bold eller Mrs. Ribn. Ligværden bestod af 4 mand, nemlig Engebret Melbraaten, Knud Bold, Dyre Linaas og Anders Kroshus. Engebrets lille skimlette hoppe med truger paa, forspændt en lang stikjælle var hele fjæret. Den første som blev begravet paa gravpladsen ved kirken var Hans Melbraaten, far til Engebret, og den første begravelse paa den uværende gravplads var af skolelærer Salvor N. Lee. I Juni maaned 1856 var der gudstjeneste i tømmerhuset hos Knud Niland af Pastor Koren, og der blev 3 par egteviiede, nemlig: Anders Foss og Anna Solberg, Dyre Linaas og Ingeborg Bold, John Lommen og Marit Riste. Den næste gudstjeneste var af Pastor Shere. Der blev mange unge døbt og deriblandt 4 børn til Thor Salvorsen, hvoraf de tre var for store og tunge til at bæres paa armen, saa de maatte gaa frem til døbefadet selv.

I alle de nybyggerhytter hvor jeg i min ungdom var kjendt, saa læste husbonden hver søndags morgen teksten af en huspoetille, medens hustru og børn sad andægtige tilhørere. Saa vi kan give nybyggerne i deres grav den ros at de holdt Guds ord høit og i ære. Det er kun nogle saa igjen af de virkelige pionerer her. Jeg kan nævne Engebret Melbraaten, Thyrine Kroshus, Mrs. Mikkel Balhus og Lebor Quarve. Nu hviler

alle disse som for 60 aar siden var sterke mænd og opofrende, ædle kvinder, ved hinandens side paa kirkegaarden til opstandelsens store morgen.

Forglem ei eders gamle, men lad dem være tolt; thi veien har de ryddet og knuden har de løst, derfor bør de og æres og være eders trøst.

Dlaus Kroshus.

*

Udvandringsaarjager.

De som først begyndte at skrive vor udvandringshistorie har anført som aarsag, at det var religionsforfølgelse som drev de første emigranter til at forlade fædrelandet, og jærlig da kvæerne som blev forfulgt i Norge paa den tid. Andre forfattere som senere har skrevet om de første emigranter siger, det var kun indbildt religionsforfølgelse. Disse sidste synes ha ret naar man betragter sluppefolkene og deres forhold til kvæerne.

Den almindelige opfatning var fra først af, at de 53 personer som i 1825 kom over her med den lille stude paa 45 tons, kaldet „Restorationen“ skulde være kvæere; men det er senere oplyst, at dette ikke var tilfælde. Det var i det højeste fire eller fem mænd som tilstente kvæernes troeslare. Ristnok var disse af lederne for udrustningen paa denne lille stude, men gjorde intet forsøg paa at stifte nogen kvæermenighed efter de kom til Amerika. Driivjæren til udvandringen var dels den gamle reiseføjt som vaagnet igjen, men mest var det for at bedre de timelige faar.

Naar vi ser paa forholdene i vort fædreland i første halvdel af forrige aarhundrede og op til midten af 80-aarene, saa finder vi den største aarsag til udvandringen. Betragter vi husmands- og tjenerstanden i Norge for en 70 aar siden, og ellers arbejdsforholdene i det hele, saa var det altfor jmaa udsigter for en arbejder at komme i en uafhængig stilling, hvor

slittig og trædsom han end var. Det var næsten som at gaa i en trædemølle, aar ind og aar ud, uden nogen udsigt til bedre livsvilkaar.

Husmandsstanden i Norge som nu paa det nærmeste er uddød der, erindres vist af ikke saa saa endnu her. Historien beretter at husmandsvæsenet opkom i det 16de aarhundrede, og det skal ha været noget i lighed med det som i middelalderen skabte det europæiske livegenskab. Det var jordbrugets trang til sikker og billig arbejdshjælp og landarbejderens behov for hjem med lidt jord til, som skabte husmandsstanden. Man har ogsaa sammenlignet husmandsstanden med det adelen fik istand i Danmark, som kaldtes hoveriarbejde, men i en mindre skala.

Nu var vist denne ordning mellem arbejder og arbejdsgiver til fordel for dem begge i forjeningen og det fortæller om mange vel tilfredse husmænd; men eftersom arbejderbefolkningen voksede og tilgangen af arbejdskraft blev større end efterspørgslen, blev forholdene saadanne, at husmanden maatte ta de kaar som blev budt ham. Naar en arbejder stiftet familie var han i de allerfleste tilfælde nødt til at søge gaardeieren om en plads og da kunde han tildels maatte rydde sig et nyt hjem, eller de gamle pladse blev delte til to husmandsboliger. Den skildring Harald Meltzer gir af husmandsstanden i Norge for en 60 eller 70 aar siden, er ikke det mindste overdreven, men kun den nøgne sandhed.

Det tales og skrives om daarlige tider og sulteløn nu og tildels kan det være sandt, da al menneskelig ordning er ufuldkommen, og kan ikke tilfredsstille alle; men jeg tror neppe nogen vil ønske sig tilbage til den gamle ordning og være husmand paa de betingelser som da var. Husmanden var da kontraktmæssig bundet til gaarden, for at arbejde hver dag husbonden forlangte ham, for en løn af 6 cents dagen om vin-

teren og 12 cents dagen om sommeren — med undtagelse, at efter husmandsloven af 1851 skulde husmanden ha en dag fri hver uge. — Desuden var husmanden forpligtet til at jende en duelig kvinde til at arbejde paa gaarden for en dagløn af 6 cents dagen baade sommer og vinter, naar det krævedes. For at saa lov til at bo i en liden tarvelig stue med to rum i og bruge nogle magre aakerstykker og lidt slaatt, som naar alt blev skrabt sammen kunde føde et par kuer; maatte han da arbejde henimod 3 maaneder for at saa betalt leien af pladsen og da blev det ikke stort at købe livsfornödenheder for, naar lønnen ikke var stort mere end maden.

Paa de større gaarde var husmændene bundne til gaarden næsten hele aaret rundt. Først var det vaaraamen som det tog længe at blive færdig med, paa grund af de daarlige redstaber. Saa efter vaaraamen, at sætte istand gjerderne. Naar da slaatten begyndte, saa var det en hel liden hær af arbejdsfolk. Mændene gif sidd om sidd og sikaaret hortover slaatteteigerne, medens jenterne kom efter med river og breidde høiet. Der hørttes bryner og strykstøkker, skrapen og den hvislende lyd af skarpe sjaers skur i det faste græs. I kornhøstens tid saaes frumbøiede rygger udover agrene, hvor sigd efter sigd, ført af øvede hænder, aad sig indover teig efter teig.

Om vinteren var det vedfjoring, tømmerfjoring, vedhugning i skjulet og træfking paa laaven. I de korte vinterdage var det almindelig at udsøre endel træfking ved lys af tyrfakler. Man begyndte mellem klokken 4 og 5 om morgenen, og kunde man i den stille morgenluft høre slires taktfaste bank paa laavegulvet rundt om i bygden. Man kaldte ogsaa sliirerne hungerklubben, hvilket navn ikke var saa meget af veien, da husmanden ofte maatte træffe for sig selv saa snart han havde indhøstet, for at saa noget til at stille hungeren med.

Undertiden satte gaardeieren træfningen bort paa afford

arbeidsfolket i begyndelsen af 60-aarene. Det hører til overskrift:

Giver, saa skal eder gives.

En fortælling fra det virkelige liv, forfattet af en prest.

Paa en fodtur kom jeg for et par aar siden til en preste-gaard paa vestlandet i Norge. Medens jeg sammen med en kamerat laa veirfast her i flere dage søgte presten paa bedste maade at forforste os tiden. Det faldt ham heller ikke vaniselig; thi baade jeg og min kamerat var teologer og vor vert var en nidfjer prest, hvis liv var ualmindelig rigt paa erfaringer, samlede fra de forskjelligste egne i vort land. Blandt hans fortællinger syntes jeg, at følgende lille historie fortjener at bli bekjendt ogsaa udenfor prestens dagligstue. Forfatteren siger — jeg lader presten selv fortælle: —

Nu skal I saa høre om et brev jeg fik her forleden dag! Men jeg faar begynde med begyndelsen.

Dengang jeg var personskapellan i Nal, Hallingdal, hændte det ofte, at jeg tog min botaniserkasse med, naar jeg skulde ud i bygden i fognebud eller andre erinder. Smellem gjorde jeg da ogsaa noget længere udflugter for at samle sjeldne planter. Saa hændte det en dag, jeg gik der med min kasse, at jeg kom til en brat fjeldvæg, hvor det hang et toug nedover. Jeg tænkte, at dette toug maatte være til at hjælpe sig op med, tog fat og klatrede opover fjeldvæggen. Jo, ganske rigtig, da jeg var kommen op, laa der for mig en liden rydning, og ind paa den en liden lav stue. Jeg gik bortover det vesle jordet hen til stuen og gik ind. Her sad netop hele familien rundt om et bord og spiste middag. Der var mange derinde: Mand, kone, syv børn og dertil en gammel kjærring, som jeg siden hørte var bedstemoderen. Manden bød mig at sidde ned og konen tørrede af en stol og satte den frem. Medens vi snakkede om noget af hvert, lagde jeg merte til, at de ikke havde andet til

mad end nogle daarlige poteter, som de dypede i sildelage. „Men kjære dig,“ sagde jeg, „har du ikke andet til mad i huiet end dette?“ „Nei, i mange dage ha me infje hatt anna te mat enn hvad presten kan sjaa her,“ sagde Ewen — saa hed manden. „Kom da ned til mig imorgen og hug noget ved, saa skal du i det mindste tjene lidt.“ Ewen takkede for det og næste dag kom han ogsaa og arbejdede siden hos mig i længere tid.

Saa hændte det nogle maaneder derefter — jeg hukker det grant som det skulde været idag, det var en vakker høstdag ud paa eftermiddagen. Sjøn laa speilblank paa vandet udenfor preste-gaarden. Jeg kunde ikke modstaa lykten, spændte skoter paa benene og strøg afsted. Som jeg gik der frem og tilbage saa jeg en mand komme gaaende nedover isen med en stor kvistbør paa ryggen. Det var Ewen. Jeg gik hen til ham og vi fulgtes ad nedover isen. Jeg spurgte om, hvorledes han havde det, og jeg skjønte det var smaalt. Vi kom snart til enden af vandet, og her skulde Ewen tage opover mod rydningen sin. „Men kjære dig, Ewen,“ sagde jeg da vi stod der og skulde skilles, „hvorfor reiser du ikke til Amerika?“ „Jau,“ sagde han, „du kan tru e jamt har grunda paa det, men for det eine har eg infje nofo at komme fram for, og for det are so er kjærringi mi so skarven taa se.“ Saa slaw de ubesindige ord ud af min mund: „Hør, ved du hvad, Ewen, blir konen din friif, saa skal jeg skaffe dig over til Amerika.“ „Tak skal presten ha,“ sagde Ewen og gik. Ikke før var han gaaet, før det slog mig hvilket ubesindigt løfte jeg hadde givet. Jeg var dengang en fattig personskapellan, hadde netop giflet mig, og det var knapt nok at vi tarveligt som vi levede, kunde slaa os igjennem med den løn jeg da hadde. Men jeg slog mig lidt efter lidt til ro. Konen hans blir vist ikke friif tænkte jeg.

Flere aar derefter sad min hustru og jeg i det lille hus opunder Drammens-aasen. Jeg var nemlig netop dengang

Kommen til min nye stilling som personkapellan i denne by. Vi sad tilfældig og saa udover byen. Men hvem er det som kommer der? sagde min hustru, „jeg synes jeg kjender igjen ansigterne.“ Jeg saa ud. Der kom saa sandelig Sven med kone og syv børn og den gamle bedstemoderen. Jeg kjendte jeg blev hed. De fandt snart gangdøren og kom ind. Vi bød dem sætte sig ned og fik stelt i stand noget mad til dem. Efter at ha snakket en stund om forskellige ting tog Sven til orde: „E kjem før aa minne presten um det, han eingong lødde me.“ Ja jeg husker det, det var om at skaffe dig over til Amerika og har jeg lovet det, saa skal jeg ogsaa holde det. Du faar følge med mig ned til byen i eftermiddag, saa skal det vel bli en raad.

Da de nu havde spist gif Sven og jeg ned til skibsmægler Lofte, som dengang bodde i Drammen, og som besørgede emigranter over til Amerika; jeg gif ind paa kontoret, hvor Lofte sad ved pulsten og regnede. Undskyld, hvor meget skal det koste for en mand og kone med syv børn og en gammel bedstemor at komme over til Amerika? spurgte jeg. Lofte regnede efter. 60 speciedaler svarede han. Ja familien er fattig, og jeg har lovet at hjælpe dem over, men nu har jeg desværre for øieblikket ikke saa mange penge; det kunde vel ikke være muligt for Dem at give mig henstand nogle maaneder, saa skal jeg imens søge at klare beløbet?

Og hvem er da De, spurgte Lofte og maalte mig fra top til taa. „Den nye personkapellan.“ „Saa nu — og De vil hjælpe en fattig familie over til Amerika?“ Ja, det var meningen saa. Lofte skrev straks billetten for hele familien og gav mig den; jeg gif da straks ned til porten hvor Sven imens hadde staaet og ventet. Ikke saa snart hadde han faaet billetten i haand, før han i et spring var ude af porten og forsvunden. Jeg gif hjem, og lidt efter kom Sven for at hente fami-

lien og nogle minutter efter saa vi hele følget med sine bylter og paffer, og med glædestraalende ansigter drage affted henimod bryggen.

Nogle dage efter fik jeg et brev fra Lofte, hvori han bad om jeg vilde holde en affkæds-gudstjeneste paa et af hans emigrantstube. Jeg gif ombord, holdt min tale og da jeg skulde gaa fra borde, kom Lofte bort til mig, takkede mig for tjenesten og stak mig en 10 speciedaler seddel i haanden. Jeg undrede mig over det, men med tanken paa min gjæld kunde jeg ikke sige noget derom, takkede og tog farvel. Nogle uger efter fik jeg atter bud, og det samme gjentog sig: da jeg saa skulde gaa fra borde kom Lofte og stak mig en 10 spd. seddel i haanden, saa jeg hadde 20 speciedaler. Men 3die gang dette hændte, sagde jeg til Lofte: „Men kjære Dem, De ved jo jeg skylder dem penge, hvorfor fører de da ikke dette ind i regnskabet?“ „Nei,“ svarede Lofte, „jeg høiagter Deres handlemaade og som bevis derpaa har jeg itrøget hele gjælden.“

Nu, jeg syntes jo dette var overordentlig meget, men kunde jo ikke andet end takke Lofte hjertelig derfor og ønske ham alt godt for hans store venlighed.

Dette er nu vel en 13 aar siden. Jeg hadde bedet Sven skrive mig til og fortælle, hvorledes det gif ham; saa jeg nu næsten hadde glemte den hele historie. Men saa her forleden dag kommer det med posten et brev fra Amerika, og da jeg skal aabne det ser jeg det er fra Sven. Han fortæller, han nu er kommen i god vei derover, og at han gjerne vil saa lov til at betale tilbage det udlæg, jeg hadde gjort for ham, dengang han skulde reise over til Amerika. Nu har jeg skrevet tilbage til ham og fortalt hvorledes sagen hænger sammen, og bedet ham sende pengene til Lofte. Jeg er sikker paa, det vil glæde denne at høre at hans gode gerning er faldt i saa god jord.

Men naar jeg tænker paa dette, hvorledes det har laget sig,

jaa kommer jeg til at mindes de ord: Giver jaa skal eder gives, et godt og skubbet maal skal gives i eders skjød.

*

Under disse trange forhold i Norge paa den tid, som mange af os ældre godt kan mindes, finder vi hovedsagen til udvandringen. Det var intet at tabe ved at forlade fædrelandet, men noget at vinde saafremt reisen lykkedes, eftersom rygterne gik om Amerika.

Den som bidrog mest til oplysning om Amerika i 30-aarene var Gjert Gregoriusen Hovland fra Gardanger, der udvandrede i 1831. Hovland var en vel oplyst mand og hans breve til Norge øvede en stor indflydelse paa folket i hans hjembygd og ellers paa vestlandet. De blev affreone i hundredevis og sendt ud i bygderne, og da jaa en af Sluppemændene ved navn Knud Slogvig kom tilbage til Norge efter 10 aares ophold her og fortalte om Amerikas store vidder, greb amerikafeberen saaledes folket paa mange steder der, at tusinder af folk vilde fulgt ham havde de havt midler dertil. Embedsmændene og myndighederne i Norge begyndte da at bli ængstelige og advarede folket mod at reise. „Bliv i landet og ernær dig redelig“ blev det sagt af den saakaldte bedre klasse. Og for end mere at sætte skræk i folk blev det fortalt haarreisende historier om folk, som var reist til Amerika. Ofte folgte skipperen emigranterne som slaver til tyrken. Saa var det nogle forfærdelige fjødyr som slugte hele skibet. Amerikas vilde indianere, paaftod man, tog emigranterne og slagtede og ofrede dem til sine afguder, og der var mange andre farer, som de gik imøde, hvis de reiste til Amerika.

Disse historier om indianerne, at de dræber de hvide folk her, er vel knapt uddød endnu i Norge. For 7 aar siden jeg var i Norge spurgte en gammel fjærring mig om det var sandt, at her i Amerika er det endel vilde mennesker som dræber emi-

granterne. Jeg svarede at dette ikke var sandt; men hun paaftod sit, som den useilbarlige sandhed, og bad han gamleerf hafte sig paa det var sandt, trods det at jeg var kommen tilbage og stod der lys levende foran hende.

Sos den saakaldte høiere klasse i Norge hersker det endnu uvilje mod Amerika, saa den som vil nedlade sig til at skrive nedsettende om Amerika til aviserne derover, han blir anset som en hædermand og velgjører mod folket.

Men folket lod sig ikke affrække ved disse historier om tyrken, indianerne og det store fjødyr. Skib efter skib drog afsted til Amerika, fuldpakkede med emigranter og da jaa Ole Rynning i 1838 skrev en bog som kaldtes: „Sandfærdig beretning om Amerika til oplysning og nytte for menigmand og bonde,“ hvori han gjendrev disse falske og latterlige beretninger, fik emigrationen et endda større opving.

Nu er det sandt at Norge er blit tappet for en stor del af sin bedste arbejdskraft; men hvad skulde man gjøre? Det var skjönt at bli mindet om fædrelandskjærlighed, og at man burde bli i landet og ernære sig der; men man kunde slet ikke leve af fædrelandskjærlighed og levemaaden for husmand og arbejdere var som nævnt meget tarvelig. Man hadde majet og slidt i steinrøiser og ulænde fra smaagutten af for sig selv eller andre; hadde gravet og hugget, baaret og slæbt flittig, indtil ryggen blev stiv og hænderne krogede, for det mest beskedne livsophold for sig og sine, taalmodig uden at knurre, men ogsaa uden nogen slags udsigt til bedre faar. Der blev flere og flere om madbiterne. Da jaa rigtet kom om det vidunderlige land i det fjerne vesten, hvor man kunde skabe sig nye hjem, større og bedre end storbondernes i Norge, spise hvedebrød og slesk istedetfor sild og velling, myse og kaldgraut, var det jo noget som loffede og drog, saa de som da paa nogen maade kunde komme afsted gjorde forberedelse til reisen. Udpaa

vaarkanten naar jneen begyndte at braane gjorde man føringslasjet iftand. Man maatte ha fuldt op af madvarer til en 10 til 12 uger, klæder og andre nødvendige ting. Saa kom afstedens stund, kanske for mange den bitreste i deres liv. Tanken paa den vesle heimen de forlod, med saa mange glade minder fra barndommens og ungdommens dage, dukket nu frem og rørte de inderste hjertestreng. Man huffede de mange sagn og fortællinger, de mange viser som blev sjunget, medens de sad omkring det flammende baal fra peisen de lange vinterkvælde. Men det tyngste af alt var at sige farvel til mor og far, søskende og naboer, ta dem i haanden, kanske for sidste gang. Dog var loddet kastet og man fik bryde sig løs og komme afsted. Saa drog følget nedover dalen. Der blev flere med i følget, rødledne groblenmede mænd og koner, jpræfe, skrydende gutter, raulette jenter med skaut paa hovedet og store uldtørklær over de runde, faste skuldre, jmaagutter og smaa-jenter med en rigdom af lyjt, buftet haar og med en god madhelse, siddende paa emigrantlæsjet.

I den vemodsfulde stemning da emigranten forlod hjemmet og fædrelandet, var det vel disse mindedig blev forfattet, der viser hvor saart det var at forlade moderlandet, trods den lidjomme kamp for tilværelsen.

Her er en emigrantssang forfattet af L. C. L.

Farvel du moder Norge!
nu reiser jeg fra dig,
og siger dig min varme tak
fordi du jøstret mig.
Du blir for knap i kosten
imod din arbeidsstok;
men dine lærde sønner
du giver mer end nok.

I en af dine dale
min vugge stod en gang.
Der vandred jeg som barn
og gjette fæ, og fang;
der har jeg væltet stene,
der har jeg sanket bær.
Gi nogen plet paa jorden
kan blive mig saa kjær.

Dg da jeg skulde reise
fra fædreland og hjem,
da faldt det nogle taarer,
og hjertet fik en klem.
Jeg vendte mig paa veien
for engang til at se
paa kjendte gamle tomter
og gamle lønne træ.

Jeg stod med hjertets vemod
paa skibets dæk, og saa
mit gamle kjære Norge
forsvinde i det blå.
Dg jeg kan ogsaa tilstaa,
mit hjerte gif i brand,
da jeg saa Norge dukke
i horisontens rand.

Emigrantsselskabet er paa det nærmeste ublandet før det kommer til havnebyen hvorfra emigrantsskuden skal udgaa. Der kan være nogen forskjel i klædedragt, men i opdragelse og livsvilkaar liden eller ingen. Noget dannelse gjør de ikke fordring paa; de er kun simple folk allejammen.

Kommen til havnebyen støder et nyt element til. Det er

bymanden, handelsbetjenten, haandverferen, en eller anden forranglet student, en falleret handelsmand osv. Disse er da gjerne velklædte, fint polerte baade i manerer, dragt og sprog, som ser ned paa fjeldsfølkets klodsede adfærd og simple dragt.

Saa kom tiden at dette brogede selskab gif ombord, hvor enhver da maatte søge at indrette sig saa godt han kunde under den lange reise. (Fortjættels.)

**Dr. Frederick A. Cook:
Martyr eller bedrager?**

Da her i vinter anseede medlemmer av kongressen igjen tvang nordpolsspørsmålet frem i lyset, og det kom for dagen at Dr. Frederick A. Cook i en længere skrivelse, dateret 9de Februar 1915 hadde henstillet til vor lovgivende forsamling at foranstalte en grundig undersøkelse av hans krav paa at være nordpolens opdager, var det vistnok flere end undertegnede som gned sine øine og i stilhet tænkte: „Det er da ogsaa den frækfeste fyr, jeg endnu har hørt tale om! Kan han da ikke engang lære at forstaa, at med ham er vi færdig?“

En av de herrer, der tok ordet i saken, var imidlertid vor landsmand Hon. S. L. Helgesen fra Nord Dakota, som jeg selv personlig har lært at kjende som en mand, der ikke er let at fænge paa en simpinde, og dette bragte mig til at se at faa tak i hvorledes det egentlig kunde henge sammen. Helgesen var saa venlig at overlate mig avtryk av taler holdt eller indleveret til trykning i „Congressional Record“, av ham selv 25de Februar og 4de Mars 1915, samt av de herrer Louis Fitz Henry og Frank L. D'Hair fra Illinois, Wm. S. Fields fra Kentucky og L. S. Taraway fra Arkansas. Endvidere henviste han til Edwin Swift Balchs to monografier: „The North Pole and Bradley Land“ (1913) og „Mount McKinley and

Mountain Climbers' Proofs“ (1914) likesom han introducerste mig til den utrættelige forsvarer av Cook, herr Ernest C. Rost, der blandt andet har skrevet en brochure: „Mount McKinley, its bearing on the Polar Controversy“ (1914) og som har i sin besiddelse et formidabelt antal av autentiske skrivelser saken vedkommende.

Min interesse var nu vakt og jeg gav mig til at gjennempløse disse dokumenter sammen med Pearys „The North Pole, its discovery in 1909“, Cooks, „My Attainment of the Pole“ (1913) og Nanjens „Farthest North“, foruden beretningerne om bestigningerne av Mt. McKinley (Cooks, Monds, Browns og Stucks).

Resultatet av det hele er foreløbig kort og godt at jeg slet ikke længer er skraasikker paa, at Fr. Cook er en av de freidigste plattenslagere, verden har set, men at jeg tvertimot anser det for sandsynlig, at han hører til en av de mest forurettede mænd i vort „fremstredne“ aarhundrede, og at han baade var den første til at naa toppen av Mount McKinley, og i 1908 stod saa nær det matematiske punkt nordpolen, som det er nødvendig for at kunne kaldes dens opdager.

Svilke var nemlig de tilsynelatende kjendsgjerninger der i slutten av aaret 1909 bragte al verden til at kaste Dr. Cook fra sig som en sviende glo, efter at den i nogen saa ufer hadde hyllet ham som den lykkelige Askelad, der hadde bundet pol-prinsessen, og utført en eneistaende bedrift?

Det var ialfald for mit vedkommende først og fremst Dr. Cooks ledsager, Edward Barrills, beedigede utsagn, at han ikke, som av ham selv i aarevis hævdet, sammen med Cook hadde naaet toppen av Mount McKinley. Dernæst McKeenons og Pearys paastand at Cook umulig kunde ha læsset nok proviant paa to hundeslæder til at greie den tur, han paastod at ha gjort til polen fra Axel Heiberg land, og tilbake til den

nord for Ringnes Land (omtrent 1180 sjømil). Endvidere Pearys og fællers utsagn, at de hadde talt med de to eskimoer der fulgte Cook, og at disse indrømmet, at de ikke hadde været mer end et par dagsmarsjer borte fra land. Fremdeles det mistenkkelige faktum, at Dr. Cook, som anklagerne mot ham rasede værst, pludselig forlot landet, og endelig et aar senere den erklæring, som i Januar 1911 under overskriften „Dr. Cook's Confession“ blev trykt i al verdens aviser, og som i det væsentlige gik ut paa en indrømmelse av, at han hadde været hlavtullet av sult og overanstrengelse paa sidste del av sin berygtede poltur, saa han ikke visste om han hadde naaet nordpolen eller ei.

Svorledes synes det saa nu efter fem aars undersøkelse og diskussion at forholde sig med disse indvendinger? For en lægmand i disse ting kan det ikke negtes, at det ser ut, som om de allesammen er blit grundig gjendrevne eller idetmindste har fundet en tilfredsstillende psykologisk forklaring, og et par av dem synes at gi traaden til et saa kort og samvittighetsløst forsøk paa at berøve en mand frugterne av hans arbeide, at det truer med at staa som en skamplet paa vort lands gode navn og rygte, og længst vilde drevet en svaakt utrustet aand ind i et galehus.

Bestigningen av Mount McKinley.

Herr Ernest C. Rost og Dr. Cook selv har saaledes paa tryk utshyngt den graverende beskyldning, at Edward Barrill, der har familie at forsørge og sidder smaatt i det, blev lovet en stor pengesum (Rost nævner 25,000 dollars) for sin for Dr. Cook ødelæggende erklæring, og at han bevislig fik \$1,500 paa haanden. Hvorfor blir de to herrer da ikke truffet for retten, hvis dette er det rene oppspind? Eller hvad veit kan der desuden lægges paa en mands utsagn, der i aarevis gaar omkring og fortæller, at han har utført en vis bedrift sammen

med en anden, for saa paa et for denne kritisk tidspunkt at sværge paa at det allsammen var løgn? Naar løi han: alle de aar der gik i forveien, eller den ene gang, da man vet, at hans benegtende utsagn var av største værd paa nægtige og formaaende hold?

Men dernæst synes E. S. Balch's glimrende sammenlignende behandling av de fire bergstigningsberetninger bedrørende Mount McKinley at ha godtgjort, at Cooks førstehaandsbeskrivelse, særlig av den nordøstlige skarpe høideryg, der fører til den høieste top av fjeldet, samt den overfor ryggen liggende økel og de sidste 4,000 fot, i det store og hele kun er blit bekræftet av hans efterfølgere. Men terrænet her synes klarlig at være slik siteret at Cook umulig, som paastaat, kunde gjettet sig til det fra en høide over havet av ca. 10,000 fot.

Og endelig har Balch og Rost, som det forekommer mig, leveret fuldgyldigt bevis for, at det fotografi, som B. Bromne i sin bok „The Conquest of Mt. McKinley“ fremfører med den paastand, at det er identisk med Dr. Cooks foregivne bilde av selve stortoppen (mens det i virkeligheten repræsenterer en fjeldtop ca. 20 mil fra denne), er et paatagelig fotografisk bedrag, idet det øiensynlig er lavet i et atelier efter en daarlig paasmurt tegning, foruten at det i meget vigtige punkter avviger fra Dr. Cooks bilde av stortoppen.

Tilbake staar rigtignok den kjendsgjerning, at Cooks bilde tilsyneladende heller ikke falder sammen med de bilder, som Lloyd og Stuck viser av stortoppen. Men de to sidste er ogsaa betydelig forskjellige, og Balch peker paa det faktum, at Cook naaede toppen i September ved sommerens slut, mens Stuck var der i Juni. Dette tør fyldestgjørende forklare, at den er helt dækket med sne paa Stucks bilde, mens den viser en god del bart fjeld paa Cooks.

Lloyd siger desuten uttrykkelig, at der var bare stene i nær-

heten av toppen, og Stuck's billede av den nordre, ca. 300 fot lavere top, viser bart fjeld allerede i Juni. Det er jo ogsaa en kjendsgjerning at snemængden paa høie fjeldtoppe veksler betydelig fra aar til andet. Man hørte saaledes i Balders ofte nok uttalelser som: „Der er en masse sne i Gotunheimen iaar.“ Desuten tør vel Lloyd og Stuck, i hvis interesse det var at bekræfte mistanken mot Cook, halv ubevisst ha tat sine fotografier fra den for dette formaal heldigste synsvinkel.

Dr. Cook's matforsyning.

Svad angaar spørsmålet om Cook's matforsyning kan det vistnok være tilstrækkelig at anføre følgende. Ifølge hans egen bok „My Attainment of the Pole“, side 199, bestod denne av:

- 805 pund oksepemmikan.
- 130 pund hvalrospemmikan.
- 50 pund muskofse-mørbrad.
- 25 pund muskofsetalg.
- 2 pund te.
- 1 pund kaffe.
- 25 pund sukker.
- 40 pund kondenseret melk.
- 60 pund kjæfs.
- 10 pund kondenseret ertefuppe.
- 50 pund „surprijs“.
- Salt 1198 pund.

Man maa desuten ikke glemme, at turen ca. 60 mil nord for Axel Heiberg land, da ekstra ledjagerne vendte om, begyndte med 26 hunde, idet planen var at ca. tyve av disse efterhaanden skulde ofres som mat for de andre, hvorved ca. 1000 pund kjøtt vilde skaffes tilveie. Dr. Cook hadde dog 10 i behold, da han paa tilbakeveien atter naaede land, men der-

ved reduceredes dog ikke kjødmængden med mer end et par hundrede pund.

Paa side 208 av sin bok „The North Pole“ siger admiral Peary: „Paa hver slæde var der provision for mændene og hundene og klær for kjøreren. Et almindelig læs vilde ha proviant for kjøreren og hundespandet i ca. 50 dage og ved at ofre nogen saa hunde som føde for de andre og for mændene, kunde dette tidsrum økes til 60 dage.“ Og paa side 210: „Den daglige hunderation er 1 pemmikan; men saa haardføre er disse ætlinger av den arktiske ulv, at de naar nøden kræver det, kan arbejde meget længe med lite føde.“

Til sammenligning skal jeg anføre fra Ransens bok „Farthest North“, side 109: „Jeg har veiet hundene og er kommet til det resultat, at vi kan la den ene føde den anden og holde det gaaende i 50 dage. Da vi ved siden har hundeføde for ca. 30 dage, burde vi være istand til at reise med hundene i 80 dage. Dertil har vi proviant for os selv for 100 dage. Dette udgjør ca. 440 pund paa hver slæde, om vi tar tre og med 9 hunde per slæde burde vi greie det.“ Det kan bemerkes at Ransens hunde i gjennemsnit veiet ca. 50 pund, den tyngste 78, den letteste kun 38 pund, mens ifølge Peary en eskimo kan veie indtil 100 pund i normalt huld, og bifjerne er adskillig mindre.

Smidlertid maatte Ransen og Johansen greie sig ikke i 80 men i 146 dage (14de Mars til 7de August) før de endelig naadde land. 22de Juni stjød de dog en sæl og fik siden tak i andet vildt, men deres tre hundelæs hadde dog maatte strække til for 101 dage.

Det er efter dette ikke let at paastaa, at den av Cook ovgivne matforsyning var ganske utilstrækkelig for de 86 dage, som det tok dem at naa fra ca. 60 sjønild nord for Svartebæg til polen og tilbake til den lille ø i nord for Ringnes land.

De naadde jo ifølge opdageren dette maal saa reducerede i vægt at de var rene fletter, og havde de sidste ufer maattet greie sig med tre kvart rationer eller mindre. Hvad provianten angaar tør det tværtimot trygt paastaaes, at en mand med Dr. Cooks anerkjendte usædvanlige haardførhet og seighet, ledsaget av to spræke eskimoer, hødde alle betingelser for at klare livet i 88 dage.

Eskimoernes utfagn.

Med hensyn til de to eskimoers angivelig graverende utfagn, at de ikke skulde ha været mer end et par dagsreiser fra land, er at bemerke, at vi av sjælelige grunde har al opfordring til at tro Dr. Cook, naar han fortæller, at han med forset paa turen pleiet den forestilling hos dem, at de hadde land i nærheten — rigtignok ikke Axel Heiberg land — saagodt som hele tiden. Han mente jo selv at se land klart og tydelig fra 84° 20' til 85° 11' nordlig bredde, og døbte det Braden Land, likesom han gjetted paa, at den tilsyneladende landis, de støtte paa ved 87°—88°, stod i forbindelse med virkelige landstrækninger i vest. Endvidere saaes næsten daglig i horisonten skybanker og luftveilinger, der ofte i høi grad var til at forveksle med land.*)

Man maa endvidere ikke glemme den fjendsgjerning, at godmodige primitive folkefærd som eskimoerne, om en mand stiller sig fint med dem, ofte kan bringes til at bekræfte næsten hvad som helst, naar de først forstaar, at det vil behage spørgeren. Og endelig har et medlem av den saakaldte Crocker Land ekspedition, herr Edwin S. Brooke, der opholdt sig i Etah sommeren 1913 og i flere dage var sammen med de to eskimoer

*) Admiral Peary lot sig jo forlede til at henlægge et stort land i nordvest for Heiberg land, en opdagelse der nteop i disse dage er blit reduceret til nul.

der fulgte Cook, i et brev dateret 9de Mars 1911 uttalt: „De fortalte mig at de paa sin tur med Dr. Cook i lang tid var langt borte fra land. „They are still loyal to Dr. Cook.“

Dr. Cooks forsvinden.

Hvad angaar den omstændighet at Dr. Cook, forstumlet og nedbrudt, foreløbig opgav evret for at søke hvile og kræfter i midlertidig landslygtighet, tør det nu vise sig, at dette var den eneste utvei, der logisk stod ham aapen. Med landets og alverdens presse saagodt som enstemmig imot sig og den ene efter den anden av hans forsvarere vaklet i sin tro paa ham, stod han jo tilslut ganske hjælpeløs og kunde kun — netop om han var uskyldig — haabe paa at tiden vilde komme ham til hjælp mot de vældige anklager, der taarnet sig op om ham, og som han merket foreløbig fandt tiltro overalt.

En utspesuleret charlaton vilde været forberedt og ha tat det hele med forholdsvis ro; men man kan forstaa hoorledes netop en mand, der var uskyldig, maatte bli helt lammet av et slikt uventet og vellykket overfald, jaa han i dump fortvilelse foreløbig veg marken. Der truedes jo endog med, at han vilde bli arresteret for at ha paaat mynt ved falske paastande.

Den mystiske bekjendelse.

Tilslut har vi saa Dr. Cooks saakaldte bekjendelse. Det synes nu, som om det ikke er for meget at sige, at historien om dette dokument's tilblivelse er en skamlet paa de amerikanske presseforholde. Det vil da sige, hvis man kan sætte tiltro til det sensationelle vidneproy, som leveredes 28de Januar dette aar ved et forhør avholdt av repræsentanthusets undervisningskomite.

For denne komite fremstillet sig nemlig en stenograf, Miss Lillian E. Kiel, der i 1910—11 var ansat i Hampton's Magazines redaktion, og fortalte den forbausede forsamling, hvorle-

des det egentlig hang sammen med Dr. Cooks bekjendelse. Sendes forklaring gik i mere omstændelig form ut paa følgende erklæring, som hun under ed havde bekræftet iste Juli 1914, for en „notary public“ i Washington. Jeg citerer fra Frank L. O'Sairs tale i Congressional Record for 22de Januar, 1915:

“To whom it may concern:

While employed as editorial stenographer by “Hampton's Magazine” it fell to my lot to take the story entitled, “The discovery of the North Pole”, which ran in Hampton's in 1910. This story was published over the name of Robert E. Peary, was dictated to me by a woman (Mrs. Elsa Barker), and of it Mr. Peary wrote not one word. I still hold in my possession my stenographer's notebooks containing my original shorthand notes of this story.

Later in the year a member of this same enterprising, unscrupulous editorial staff manufactured and dictated to me a faked “statement” for the press to which I was commanded to sign the name ‘Frederick A. Cook’ by typewriter, but of which Dr. Cook had absolutely no knowledge until it appeared in the public press.

This faked statement, commonly called ‘the Cook confession’ appeared simultaneously with the issue of ‘Hampton's magazine for January 1911, which contained the first instalment of what was known as ‘Dr. Cooks own story,’ in which after Dr. Cook had O. K.'d the galley proofs, I helped to insert certain insanity and ‘confession’ clauses.

The above is a voluntary statement made by me in the interest of justice without the knowledge of Dr. Frederick A. Cook.

Lilian E. Kiel.”

Og denne forbrøderiske bedrift udførtes ifølge Miss Kiels udsagn bare for at vække sensation og sikre ovennævnte tidskrift en vældig udbredelse. Det synes under slike omstændigheder ikke videre trygt at være offentlig størrelse i et stort land, hvor en løgn engang gik vinger ikke kan indhentes uten av heksemejstre som en Theodore Roosevelt, fordi det felt den i en fart underlægger sig er saa uhyre.

Ifølge Miss Kiels fortsatte forklaring gik allikevel Hampton's Magazin til væggen og maatte slaaes sammen med „The Sterling Magazine“. Paa dette tidspunkt indlot nogen av eierne sig i tvilfulde transaktioner, der bragte dem i konflikt med regjeringen for misbrug av postvæsenet, og præsident og kasserer maatte gaa i fængsel.

Den modige dame sluttede med følgende bemærkning: „Jeg kom her for at vise eder en av de mange odiose metoder der er blit anvendt for at bringe Dr. Frederick A. Cook, der i mine øine er nordpolens opdager, i misfærd. Jeg er her alene i retfærdighetens interesse.“

Cook's dagsmarscher.

De fem mest graverende indicier mot Dr. Cook er dermed i al korthet set efter i sømmene og har mildest talt vist sig ikke at være fældende. Ved siden av disse er der imidlertid andre indvendinger, der kunde kræve svar, men som det her ikke blir plads til at behandle. Fremst blandt disse staar kanske den paastand, som man dog ikke nu hører større til, at Cook og hans effimoer umulig kunde klare de opgivne dagsmarscher. Den fremkom særlig i de første dage vistnok med specielt henblik paa Nansens beretning i hans „Første North“.

Nansen og Johansen forlot som bekjendt „Fram“ ved 84° 4' nordlig bredde den 14de Mars og naadde i løpet av 25 dage kun til 86° 13' 6", det vil si 129 sjømil. eller en

gjennemsnittlig dagsreise av gode 5 mil, som suglen flyver. *) Saa vanskelige var isforholdene det aar paa den side av polen. Man kan i betragtning av disse erfaringer ikke undres over, at Nanzen, saasnart mistanken reistes likeoverofr Cook, maatte ha uhyre let for at tape troen paa det hele.

Men saa kom rigtignok admiral Peary og fortalte om dagsreiser, der stillet Cooks ganske i skyggen, og maatte bringe Nanzens tænder til at løpe i vand efter slike ideale isforhold.

Mens nemlig Dr. Cook brukte 35 dage for at naa polen fra Svartebøg paa Heiberg land, en strækning av ca. 520 fjømil, altsaa med en daglig gjennemsnitsreise av 15 mil, og 54 dage for at naa tilbake til øen nord for Ringnes land, paa ca. 79 graders bredde, en strækning av ca. 660†) mil, altsaa litt over 12 mil per dag, tilbakelagde Peary de ca. 420 fjømil fra Cap Columbia til polen paa 37 dage, av hvilke 6 tilbragtes i leir, altsaa 13½ mil per dag. Tilbakeveien greiet han imidlertid paa den korte tid av 15 dage, eller 28 fjømil per dag.

Dette muliggjordes ved at han efter oygivende utførte den vældige bedrift at tilbakelægge de første 133 mil fra polen paa, siger og skriver 6¼ dag eller ca. 59 fjømil (10 norske mil) per dag. De samme 133 mil klarte han paa opturen paa 5 døgn og nogen faa timer, eller næsten 26 mil per dag.

Efter dette er det ikke let at komme og paastaa, at Cook, der hele tiden kun hadde to ledjagere og to hundelæs at ta vare paa, og som er en rjedvanlig haardsjør far og ti aar yngre

*) Nanzen melder dog paa fremturen om antagne dagsreiser paa op til 21 mil, og paa tilbaketuren gjettet de engang paa hele 25 mil (22de April).

†) Cook mener dog at ca. 50 mil skoldtes drift med isen, saa den daglige gjennemsnitsreise reduceredes til ca. 11 mil.

end Peary, ikke skulde funnet greie de dagsmarsjer han opgir.

I denne forbindelse skal jeg nævne en meget karakteristisk uttalelse av Pearys ledjager, negeren Henson. I sin bok „A negro explorer at the North Pole,“ siger han med hensyn til underretningen om, at Dr. Cook var kommen dem i forkjøpet: „Cook was not even good for a day's work, and we simply laughed at his claim.“ Og i den stemning var det altsaa de to Cooks to ledjagere i forhør.

Saken er imidlertid, at Dr. Cook paa alle de tidligere ekspeditioner vandt sine leders enstemmige ros for sin energi, sin pligtopfyldelse og sin haardsjørhet. Her skal kun citeres fra kaptein Annundsens „Sydpolen“, 1ste led, side 79: „Dr. A. Cook fra Brooklyn var ekspeditionens (Belgicas, 1897) læge, avholdt av alle. Som læge virket han utmerket ved sit rolige væsen. Som ekspeditionens gang blev, fik Cook stert ansvar over paa sig. Men han greidde det paa en utmerket maate. Paa grund av sine praktiske egenfaper blev han tilslut uundværlig. Man kan ikke komme bort fra at den Belgiske ekspedition skylder Cook meget.“

Og side 83: „Cook var den ledende sjæl i dette arbeide og indla sig her saa store fortjenester av ekspeditionen, at jeg finder det retfærdig at omtale det. Dygtig og interessert til det yderste saaledes er billedet av Dr. Cook fra hine dage.

Litet ante hans kamerater at han saa aar senere skulde ansees for en av de største humbugmakere, verden nogensinde har set. En psykologisk gaade vel værd at studere for den som gidder.“

Denne psykologiske gaade er det netop vor landsmand, kongresmand Selgesen og andre nu synes at ville ta fat paa for alvor, og alle venner av sandhet og „fair play“ kan kun ønske, at de maa naa tilbunds i saken.

Den største sjælegaade i forbindelse med dette spørsmål, er sikkerlig den, der reises ved en antagelse, at den mand, der omtales som fæstet av kaptein Amundsen og andre, skulde finde paa det banvid sammen med to vidner, av hvilke han ikke synes at ha tatt nogetjonhelti taushetsløfte, at slaa sig ned i ufevis i en telt nogen staa mil fra land istedenfor i det mindste at gjøre et forsøk paa at naa alle opdagernes store maal nordpolen — naar dog den samme mand bevislig tilbakelagde gjennom uveisomme ødemarker en strækning der var større for at naa tilbake til Grønland.

Vi har sikkerlig grunn til med interesse at følge den videre utvikling av denne merkelige sak.*)

J. D.

Frik Gryte. (Fraa Nadalen).

Eldrid Wæthing-Ringerud.

Tæt oppunder granfogen med epletre mot sud ligg ei liti stobe. Her bur Elling Tømmervika, som ant Frik Gryte. Storstoba skulde vori er infji ferdiggjort enno, so han heve berre eit einaste lite rom; men der er rydda og koseleg med lilje i vindauga, og utantfor i solveggen skrett rosentrei alt, endaa det er tileg vaarkveld. Elling sit fjelga paa sengekanten. Det er laudagskveld. Han er av det gamle, seige slaget — 75 aar; men endaa gjeng han tilfogs om vintrarne og høgg tømmer.

*) No de mange uttalelser fra den senere tid av anseede geografer, der nu tror paa Cook, skal kun ansføres en av Dr. Bachin, præsident for det geografiske institut ved Berliner universtitet. Han siger i Berliner Tageblatt, ifølge optryk i New Yorker Zeitung for 9de August 1913: „It is unbelievable that any one who is willing to study the facts can doubt Dr. Cook.“

„God dag, Elling! Eg ville gjerne høyre litt om far din, du, han Frik Gryte! Er det sandt, at han hadde svarteboki og kunne „gjera aat?“ „Na nei, eg trur no infji det; men han var av denne „verdens hørn“, siger Elling og stryk seg over augo. „Ja, han heitte Fredrik, ser du; men dei kalla han Frik,“ sa han.

„Far var fødd 1812. Han var eit aar yngre enn mor. Ho var fødd 1ste januari 1812. Ho het Gunhild og var komen fraa Eidsrud. Ja, far hadde baade Grytegararne, og dette var ein av plassarne,“ sa han.

„Far din narra lensmann Stigstad stygt ei gong?“ sa eg. „Ja, lensmannen var ein vrisant, ser du. Far var blit ufams med lensmannen og ville gjerne gjera han „eit pek.“ Ein haust hadde me so umframt stor ein gjeitebuk, med hværc, digre honn. Den slagta han, og skinnnet slappa han upp. Ein dag i romjula skulde lensmannen ut aa reise, og vegen gjekk hver Gryteberge. Daa far venta han attende tok han bukken, sette tyristikker med tjæru paa og stry i fjeften hans og stilde seg so ved vegen rett ved ei bru. Det var myrkt daa lensmannen kom, og just som han var paa brui, kændte far paa tyristikkur- ne og strne, so elden fraja og lyfte upp bukken og dei digre honni. Han var sæl aa slaa. Lensmannen kjørde, som han var galen. Han trudde det var den slemme sjæl, kan du vite, og var som tullen lenge etter.“

„Han narra fleire og veit eg, han?“ „Ja, han narra no Bjonen ei gong. Bjonen var paa Gryte og maala. Var ellers fraa Bjonessfogen. Ein kveld vart det prat om hulder og skrømt. Bjonen vaagar 5 pottur brennevin paa, at det infji fins noko slift til. Ja, eg skal sjna deg, at her er skrømt, vil du følgja meg til kvernhuset torsdagkvellen kl. 9,“ sa far. So vart det. No hadde far ein husmann, dei kalla Gille-Nils, og no vart det „too paa ein marken.“ „Du fær ta eit

kvit lafen du," sa far til Nils, „og ic ein knøffelacte (til aa ripe eld med) og gaa upp i kvernhuset. Lafenet tek du om deg. Naar du so høyrer, me kjem, slær du dyri upp, svingar med lafenet og ripar eld etter alle begger. Eg skal tale høgt, naar me kjem før paa bakken, so tek du til." Sa, so gjefte det. Svellen var myrk, og dei kom til kvernhuset. Men daa dei jekk jaa detta kvite, som slaug der inne og saag varmen, som lmgde etter beggerne, vart det forjærfelje. „Na, Gud bevars i Jesu namn daa!" sa Bjonon, og dei avstad. Far fyre, og Bjonon etter. Paa vegen var det ein brønn. Far la vegen om den. Han som var godt kjendt svinga utenom den: men Bjonon gjekk „hugustup" i brønnen, so fosjen stod. „Kjære, vakre, vene, flug infji fraa meg!" ropa han. Han var mest vefkræmd.

Bjonon maatte ut med 5 pottur brennevin. Gille-Nils trefte til aa koma sudover, juft som dei ffulde til aa ture det upp. Han var den, som infji visjte.

Ein annan gong gjorde han vatten til brennevin. Det ffulde vera dans paa Gryte, og 5 pottur brennevin ffulde dei drikke upp. No hadde far tvo raudmaala faggar, som var affurat life, den eine som den andre. 3 kjøfkenet stod ei stor vasjtetta. Den eine faggen la far i kjelaren, den andre, som og var fuld av brennevin, sette han korken laust i og la den paa botnen av vasjtetta.

Sa, fararne drak og Blugg-Lars var fjænfkar. Han var og husmann under Gryte. Daa det leid paa natti vart brennevinsfaggen tom, og der vart stilt og jusleg i laget. „Det er leitt, det er slut paa brennevinet," sa Blugg-Lars. „Sa, um alle vil tia still og infji late nokon faa vite det, so er eg altid god for aa gjera noko brennevin," sa far. „Men eg vil slet infji, at det skal koma ut, so det vert tala um!" Sau, alle ffulde tie. So tok far den tome faggen og søtte den ned i

vasjtetta, og dei høyrde, for vatnet furla inn. Han søtte den djupare og djupare. Daa slutte han hænderne og tok um den andre faggen, som laag paa botnen, og lyfte den fakte upp. 3 vasfkorpa nappa han korken ut, so det fikla og rann av den, daa han bar den burt til bordet. „Drik no!" sa han. Sa, Blugg-Lars fjænfte i; dei trudde det var vatten. „Staal!" sa han. Men daa han kjende det var brennevin, vart han so ille ved, at han ftepte glaset i golvet, og alle stod som fortapte, jekk fji eit ord fram. Og det var ingen som vilja paa, at vatnet var blit til brennevin.

Flijar-Anders tjente paa Ringerud. Ein dag hadde far funne tvo store nævror og bunde fast til ei trøye. So sa han til Anders: „Sjaa denne hadde eg paa og daa jtiva eg gjenum lusti fraa fjoltaket til slova. No lyt du friste; men du maa slaa dygtig med nævervingerne, ellers gjeng det infji." Sa, Anders upp paa taket og bassa i veg — men han jtupa ned, veit du!

Me hadde ein tjensgtaut, som heitte Banner-Anders, avdi han var so fæl til aa banne; men truværdig var han. Ein dag hadde far gjort ei va'e (farveg i fnsen) burtover til loven. Eit gamalt bukkeskind hadde han bunde i ein lang hysjing og grave ned i fnsen. Hysjingen hadde han festa under loven. Det var i myrkfingi. „Du ffulde aldrig set slift," sa far til han Anders, „her hev gjenge rev her utanfor. Jekk me slaa han ihel, ffulde me fselgje fkinnet, og du og eg ffulde dele pengarne." Dei ut aa freifte. „Tak denne fjeppen, du," sa far, „so finn eg ein annen." Gjekk so burtyver for aa leite, men gjorde ein fving og under loven. Tok til aa drage i snori med bukkeskinnet. Guten trudde det var reven — det var myrkt no — og ftabba etter i fnsen, som var djup og blaut, og feikta og flo. Reven foran og under loven. Han etter. Men der laag far i ein myrk frof og fhypte han i fstar og armar. Guten ffreif

og kom seg undaa. Far fram ein annan veg. „No“, sa far, „hev du set reven?“ „Ja,“ sa Anders, „han er under loven; men han flypte og flora, so eg maatte ryne.“

So var det like fyrr jol, dei hadde slakta og mor laga ei diger peresfylte. No hadde dei nett hatt ein kalv, som var sjøl-daua. Far tok Anders med paa staburet, viste han sylta og sa: „Sjaa denni hev ho mor laga av den daude kalven, det er nok du og eg, som skal ha denna. Du fær sjaa aa faa den burt, du!“ Um kvellen ruslar Anders paa staburet, tek peresfylta og dreg til skogs. Far ropar paa mor. „Men kva i al verden er det Anders gjer med sylta di, du?“ Og mor etter og Anders fyre — men Anders kom fyrst og sendte sylta ned i ei ur.

Bart eit dyr sjukt, henta dei far. Han gjorde dei friske att. Eingong far hadde vori paa Branes (Drammen) etter lafs, kom han om efdagen til Bergfund. Daa stod alt husfolket paa tunet, rundt den beste hesten, som laag i dødstimen. Dei jaag berre sovidt, han sparke med beini. „Nva er paa tiis?“ sa far. Jan, beste hesten heldt paa aa daue. Far skyna, det var finnskot. (Finniskot var trolldom, som bart kasta paa folk og fe). Bad so gjenta gaa paa kjønet etter falt. Far tok faltet, vendte seg fraa og mumla litt og tok so til aa putte det i en. Hesten upp og sprang so snøsøyka stod um han!

Det vart mykji snø den vintren; men naar det var fars tur til aa kjøyre plogen, kom det støtt bod fraa gamle Johan Bergfund, at han kjøyrde istaden. Det var, for han hadde bergja livet pa beste hesten hans.

Bart det stoli nokon stad vart og far henta — jamvæl ut paa Ringerike — til Krødsherred og Hallingdal, eller dei kom og spurde han tilraads. Ein gong han var paa Ringerike var det blit burte ei flokke for Ola Oppen, eit guldur, han heldt mykji gjævt. Ola bad far hjelpe seg. „Trur du paa slitt nofo

du daa, Ola Oppen?“ ja far. „Men eg skal nok endda gjera det slif, at flokka kjem att.“ Om morgoen laag flokka paa trammen til Oppen.

Folk trudde far kunne jage huldri. Paa Ørneberget v'r det ein gut, dei underjordiske hadde saat magt med. Han gjeff leita etter savine ein haust, og daa fanga han nofo vondt. „Ser di inkji denna mannen?“ sa han rett som det var, og so vart han teken og rista av denni mannen, som ingen annen saag, so det var mest sælt aa sjaa. Far hans — han Ola Ørneberg — kom daa ut til far for aa faa raad. „Han tør verta bra!“ sa far berre. Men guten vart inkji bra. So kom han ut att, og far fylgde med; men han reiste berre til nedre Ulla og laag der um natti. Daa hørde guten fraa Ørneberget, nokon sa: „No maa me reise herfraa, for i morgo kjem den svarte mannen fraa Gryte.“ Fraa den stundi vart guten kvit det bonde.

Far spela so vent paa langeleik og jelse. Det hende seg, at han om haustnetterne gjeff burt paa Gryteberget og sat spela. Fløtararne som arbeidde nedunder, trudde det var huldri, vart rædde og rømde heim til Gryte. Naar dei kom der, laag far under felden og let som han sov. — —

Han Tolena-Lars tjente paa Ringerud. Ein mesjesundag var me til kyrkje. Daa Lars gjeff fraa kyrkja, vart han so klein, at dei maatte bera han til baaten. Blodiskomen stod um munnen, og han vreid seg som ein mark. Dei gjeff daa iland paa Strande og kasta ein sutterbiti yver loven og gav han den. Det skulde hjelpe, for alle skyna det var finnskot, han hadde fenge. Men det hjelpte inkji, og guten sjøl sa: „eg vert tji bra, fyrr di hentar Frif Gryte.“

Dei henta far, og snart han kom, vart guten friif paa timen. Detti er sandt, og var sjøl med.

„Trur du far din kunne gjera nofo jers daa, Ulling?“ ja

eg. „Ma — eg veit fji eg. Zau, noko kunne han, for ein gong eg kom til Søndalen, ja han Trulsjon til meg: „Far din frelste livet mit han.“

Det gjekk so til: „Torfell og Ola Tinsand kom nattetid yver fjorden til Gryte og bad far verta med. Trulsjon hadde hogge av libaara. Tvo farar stod og stemde blodet. Dei hadde henta Trond Anders-Braaten; men han kunne inkji stanje det. Daa spratt far ut av fengi og gjekk inn i stova. Var der ei stund aaleine. Kom so inn att. Dei bad for alt i verdi, at han ville verta med. „Det stend um livet,“ sa dei. „Nei,“ sa han „i slitt veir reiser eg inkji yver fjorden. Eg hev fji noko der aa gjera. Um „hugu“ var av paa han, skulde det staa!“ Ola Tinsand hadde set paa flokka daa far var ute i stova. Daa dei kom heim att, fekk dei høyre, at blodet hadde braastansa akkurat i den stund. „Men eg tenkte armen min hadde sprungi,“ sa Trulsjon.

Ja, han stemde blodet paa meg og. Ser kan du sjaa det store aret kvers yver handi mi. Alle aarurne vart avhogne. Me lauva i Renna. Daa husmennarne fekk sjaa, for eg hadde hogge meg, ropa dei paa far: „Du fær koma, han blør so!“ sa dei. Far kom til, heldt handi mi i si og jaag paa ho ei stund. Daa stansa blodet. —

„Eg kunne fortelja mykji meir um han far,“ sa Elling, „men no fær det vera nok med detti for i kveld.“ Og atter for den gamle handi lint yver augo og panne. Han hadde ei liti stund livt upp att dei gode gamle dage, saman med far i sjeint og alvor. So iso eg dyre upp, og vaarkvellen strøymde imot ofs so ljøs og rik. Han følgde ut paa trammen, slyngde for augo og saag upp mot slyfarten. „Det vert anna ver,“ sa han — ven jeg burt imot Grytelidi — og der kom eit varmt drag yver eit gamalt skrufut andlet.

Optegnelser.

S. G. Vertilrud.

Et af de første aar heroppe var min søster Oline reist ned til Crookston for at arbeide. Hun hadde faat sig plads hos nogle folk hvor hun forud hadde været. Jeg kom derned og saa samme vaar for at arbeide paa jagmøllen, og hadde bare saavidt kommet frem da jeg fik vide, det frngtedes for at Oline holdt paa at miste forstenden. Jeg gif saa did hvor hun arbeidede og fik der vide, hun hadde reist ifra dem om morgenen op til byen. Da jeg gif tilbage mødte jeg hende paa jernbanesporet. Hun ligesom betragtede mig ligegyldigt men hilste dog. Dette var en af mine tungste stunder jeg har oplevet. Jeg kunde med engang se hun var ifra sig og fik hende saa til at følge med did hvor jeg skulde bo. Hun blev fort værre, og vi fik stride med hende næsten tre dage før det blev ordnet saa vi fik hende eksamineret. Hun var saa sterkt det tog alle mine kræfter til at holde hende naar hun vilde affted. En masse nysgjerrige kvindfolk kom did for at se, men mange kom fort derfra naar hun begyndte at overskjælde dem for overslødige stas og sligt. Hun hadde særdeles gode talegaver medens hun drev sliq, og hendes kritik var ofte vel begrundet. Hun skulde eksamineres paa skifteretskontoret, som dengang var i anden etage i en af de store bygninger der. Da vi gif opad trapperne vilde hun ikke derop, og jeg maatte ta hende ligesom vnder armen, og bar hende mer end hun gif. Øverst oppe i trappen vidste jeg ikke af før hun løftede op fødderne og spendte imod et trappetrin høiere op end der vi stod. Vi var saa nær faret baglængs nedover trappen, men i sidste øieblit fik jeg fodfæste igjen.

Underfølgelsen var bare en formijag og vi var ikke længe deroppe. Det blev bestemt jeg skulde følge hende til Fergus

Falls, til alylet, og de fik en kvinde til at følge os. Dengang var det arbeideruroligheder paa Great Northern jernbanen, saa intet træen gik til regelmæssig tid. Engang om aftenen kom det et tog saa vi fik komme afsted, men vi vidste ikke om vi fik komme frem før det blev stanset af de ophidsede arbejdere. Det var ordnet saa, at vi kunde ta med andre tog efter veien ifald vi skulde bli stanset. Strafs vi kom ind til Barnesville fik jeg høre befaling blev givet, til ikke at lade vort tog gaa længere. Nogen fortalte, det var en sindshyg paa toget og at det var bedst ikke at stanse det før det kom til Fergus Falls. Det var mer og mindre diskuteret om dette og enden blev at vi fik reise videre. For dette har jeg altid været arbeiderne meget taknemmelig.

Under reisen var Oline meget støende, mest med at synge. Hun havde meget god sangstemme og de fleste i den vogn vi kjørte vilde jeg skulde ladet hende synge. Hun sovne tilslut og resten af veien gik unden noget nærbærdigt optrin. Vi kom til alylet om natten. Oline syntes da at forstaa, noget var paa færde, og var noget mere rolig. En af de assisterende doktorer kom ind til os. Han var klædt i en broget kjortel og saa næsten ikke ud som et almindeligt menneske. Naar de papirer jeg bragte med var undersøgte og underskrevet kom der en til ind, og Oline blev taget ifra os foruden nogenlags affkedsstagning. Hun stræbede imod det hun orkede men der hjalp det ikke og naar hun var noget borte paa gulvet læste hun et fortvilet blik tilbage til mig og sagde: „Na gaa intæ ifraa me her.“ Det gik rundt for mig der jeg stod og jeg havde ligesom ikke rede paa noget før jeg kom ned til byen igjen. Den næste dag gik jeg derop, men det tog en god stund før jeg fik se hende. Naar jeg blev sluppet ind fik jeg se Oline staaende paa gulvet medens fire kvinder stod og holdt hende. De vilde hun skulde lægge sig bort paa en seng, men dette kunde

jeg se hun trodsigt havde negtet. Dette syntes jeg var leit og hørte mig over og bad hende om at lyde dem. Før nogen af os vidste noget af det havde hun kastet sig rundt og stod løs paa gulvet og lagde sig bort i sengen. Oppasserne gik da ud saa vi var alene. For kun et øieblik syntes hun at være fattet, thi hun spurgte mig hvad det var som stod paa. Derefter begyndte hun at rase igjen. Jeg fik høre det siden at hun havde været meget voldsom og urolig saa de havde hende bundet til en seng det meste af tiden. Ud paa eftermiddagen kom det et tog som vi fik komme afsted paa. Dette blev det forsøgt at stanse der, men det mandskab som kjørte det var dertil særstilt leiet af kompaniet og trodsede sig frem. Ved de fleste stoppesteder op efter linjen blev forsøg gjort paa at hindre os i at fortsætte. Vi kom dog til Crookston i god behold. Siden hørte jeg at dette tog ikke fik reise længere end til vestenfor Larimore, N. Dak., thi der havde det blevet sat ild paa etpar broer. Det var da igjen at saa regning udgjort for reiseudgifterne. Skifteretsdommer Benson havde laant de penge jeg brugte paa reisen og skulde saa dem igjen naar jeg havde blit betalt for reisen. Naar jeg var oppe paa courthuset forsøgte jeg at tælle de penge jeg fik men fik dem aldrig tallet saa de svarede til den sum jeg skulde ha. Tog dem saa til Hr. Benson slik som jeg fik dem og han sagde det var den rette sum. Dette tvilede jeg dog paa, men sagde intet. Hr. Benson gav mig da fem dollars naar han fik høre jeg havde brugt op mine egne penge. Jeg tog ingen betaling selv for at ha reist. Jeg vægrede mig for at tage dem, men han forsikrede han kunde klare sig godt da han fik \$125 til hver maaned. Jeg syntes dette var forfærdeligt til indtægt, og tog imod pengene.

Jeg begyndte saa at arbejde med det samme, men gik ligesom i en drøm længe. Var noget træt af reisen naar jeg kom

dermed og havde ikke faat jobet noget videre hele tiden vi stred med Oline. Jeg syntes jeg hørte hende alt i et og ofte skvat op i søvne. Lidt om lidt blev jeg mig selv igjen. Naar Oline havde været paa afslet tre maaneder blev hun fengeliggende af nervesfeber og fik da sin fulde forstand igjen. Jeg reiste da derned til hende. Hun laa da i et rum alene og blev saa glad naar jeg kom. Medens jeg sad der og pratete kom det alt i et ind af dem som var halvgale og endel var sinte og endel fortrædige paa anden vis. Dette blev jeg harm over og lukkede døren. Dette skulde jeg ikke ha gjort da det var af disse laas paa døren der ikke lader sig aabnes indenfra. Gaandtaget bare gif rundt. Kom der klokken 10 om morgenen og blev der til klokken 4 om eftermiddagen. Forsøgte flere gange at falde paa dem der gif forbi, da det var en liden luge i døren, men de trodde vel det var en som skulde være derinde da ingen kom mig tilhjælp. Sandt at sige saa var jeg meget glad over uheldet. Den der skulde se efter Oline blev meget forstrækket naar hun kom ind og fandt mig der endda. Hun skulde vist ikke ha været saalænge borte selv heller. Vi forsikrede hende dog om at hun ikke skulde frygte for uleiligheder for denne gang og før jeg gif lovede hun det ikke skulde indtræffe igjen, hvilket hun nok ogsaa har holdt. Naar Oline blev saa frisk hun kunde flyttes tog vore slegtninger Nordrum ved Rothjahn hende hjem til sig og Mrs. Nordrum pleiede hende som en datter indtil hun blev frisk nok til at reise hjem.

Saa vidt vi forstod var Oline aldeles forstandig igjen. Hun var en særdeles selvopofrende, omhyggelig og snild søster der strævede trofast for at hjælpe baade os og andre. Naar hun nogle aar senere endte sit liv med egen haand, foruden nogen for os gyldig aarsag, blev dette en sorg som kun saa forstaar. Vi undsaa os for at hede om hjælp, derfor blev det dobbelt kjær at se den almindelige deltagelse ved begravelsen. Pastor

Nielsen havde konfirmeret hende og var desuden en kjær ven. Uopfordret mødte han op paa kirkegaarden og bad om at saa holde gravtalen. Nogen mere trøstende og rørende gravtale har vist sjelden været holdt. De fleste viste os megen fjærlommen og venlig bistand, men særlig skyldes det Niels Wold, Rasmus Holland, Torris Aisberg og deres hustruer at saa mange deltog. Først troede vi næsten de gamle fordomme skulde blit de raadende. Det var endel der havde anseet dette for at være sin kristenpligt. Under omstændighederne kunde vi ikke ha klaget dengang. For den opofrende hjælp vi fik i disse kummerens dage har alle vor dybtstakte tak.

* * *

En høst jeg var ude paa arbejde fik de mig til at være med en kjennt der skulde undersøges om han havde sin fulde forstand eller ikke. Eksaminationen blev holdt og manden foresandtes at være delvis sindssyg. En underlensmand og jeg skulde reise med ham til Jamestown, N. Dak. Før vi reiste fik vi middag paa hotellet der eiedes af denne underlensmand. Om aftenen var vi i Cooperstown, N. Dak., og havde aftensmad inde paa et af byens hoteller. Denne underlensmand sad og talte spydigt om de retter vi fik saa opbarterisen hørte det og var saa vrang ved hende som han kunde bli. Jeg og min kamerat sad saa skamsfulde for hans skyld at vi næsten ikke turde se op. Tilslut spurgte han mig om jeg ikke ogsaa syntes det var „raadent“, som han udtrygte det, og dertil svarede jeg det var det bedste jeg havde set den dag. Det var det ogsaa. Retterne var gode og det var nok af dem. Zeilen var ved manden som vilde forsøge at indbilde os hun hadde set det bedre. Siden har jeg set mange slige paa hotellerne og jeg undres iblandt om de er underlensmænd. Som oftest er de bare handelsreisende. Efter dette var det ikke stort underlensmanden var med os. an gif og sved for sig selv. Naar vi var

inde paa et hotel i Jamestown hvor det virkelig var daarligt, sagde han ingenting.

Naar vi kom op til jindssygeasylet sad min kamerat og jeg ventende medens papirerne blev undersøgte af overlægen. Medens vi sad sliq kom lægen imod os, nævnte min kamerat paa navn og vilde nævehilse paa mig. Det gik saa fort for sig det ikke var tid til forklaring, men saa sprat min kamerat op og begyndte at tale ved lægen og da var forvekslingen opklaret, men det var saa komiisk at jeg ofte maa le naar jeg tænker derpaa. Efter at ha snakket med overlægen en tid skulde vi følge rundt og saa bese os i den store bygning. Vi gik igjennem endel store gange og i en af disse gange fik vi se det rareste syn jeg nogenfinde har set. En af tullingerne havde udstaferet sig med en slags uniform der var saa lappet med alle slags farvede lapper, forskjellig farvede haand og strimler, endel fasthævede og endel hængende løse. Paa hodet havde han en hjelm der syntes noget saa nær ligne disse brandmændene har og denne var behængt med jernblikstykker og andre glinsende metaller, samt sølv- og guldglinsende snore. Manden stod stram og straf, betragtede os naadigt. Min kamerat og jeg fik se ham omtrent samtidigt, og min kamerat satte i at storle saa det sjomede i gangen. Snellem en af latterfalberne sagde han til mig: „Men denne mand maa være galen han.“ Synet var saa overmaade komiisk og min kamerats latter saa smittende at det var kun med største tvang jeg kunde holde mig ifra at storle. Vi fortsatte saa vor vandring og gik ifra rum til rum betragtede de gale. Endel af dem trodde vi kom efter dem og var meget glade, andre var sty og stille. Naar vi havde gaat sliq en lang tid viste jeg ikke af før døren blev igjennuffet imellem mig og min kamerat. Jeg forsøgte at aabne den, men den var laaset. Jeg vilde da saa komme ind igjen og siqe farvel til ham, men dette blev det gjort indvendinger imod, da

de paastod det var bedre vi skiftes sliq. Dette vidste jeg altfor vel det ikke var i dette tilfælde og protesterede imod sliq behandling. Naar det ikke hjalp reiste jeg derfra i harme.

* * *

For en femten aar siden naar jeg kom tilbage ifra Valdrisstevnet i Minneapolis, skulde jeg reise en tur forbi Staples, Minn., og besøge nogle kjendinger der. Da jeg kom til Staples var det næsten kvelden, og jeg traf en som kjendte de folk jeg skulde til og han var ogsaa saa hjælpsom at tinge følge for mig med nogle vedførere der skulde reise saa nær som en mil indtil did jeg skulde gaa. Det blev langt paa aftenen før de blev færdige. Det begyndte ogsaa at regne. Veien var næsten hele tiden igjennem skog, og der var mange julekul i veien. Ved midnatstid kom vi did hvor jeg skulde skilles med mit følge og fik hvad man kunde kalde grei besked om hvorledes jeg skulde gaa for at komme ret frem. Det var dog mange forundringer om jeg havde den rette vei, da det nok ikke var bare denne ene vei ret frem. Naar jeg trodde at ha gaat henved en mil kom jeg til et lidet hus inde i et tykt skogholt, men dette hus var saa rent for lidet at jeg gjorde flere ture rundt for at se efter om det ikke var noget andet. Da jeg ingen flere fandt gik jeg bort til dette lille hus, og fik da se, det var beboet og bankede paa døren. Den blev om lidt luffet op, og glad var jeg ved at finde, jeg var fremme. Dette var det mindste hus jeg endnu ved om at ha set folk bo i. Det var neppe over 8 fod i firkant. Derinde var det seng, bord, ovn, og i et hjørne en havrebølge. Forunderligt nok syntes det som om det var rum nok for os. Efter et meget triveligt besøg varende over den næste dag, hjørte manden mig ind til Staples igjen. Toget jeg skulde reise paa gik ikke før klokken 12 om natten. Jeg sad da inde i venteværelset og kjæmpede med søvnen og havde ikke jobet noget videre paa flere nætter, og var meget træt. Sta-

tionsmeisteren var meget venlig og bad mig sive om jeg vilde, thi han kunde godt vælte mig naar mit tog kom. Jeg tog gjerne imod tilbudet og sad snart og job. Efterhaanden vaagenede jeg ved at det var støi rundt mig. Naar jeg fik op øinene fik jeg se værelset var fuldt af reisende. Saa skulde jeg se efter hvor mange flokken var, og den var — to. Jeg blev vaagen temmelig fort, og naar stationsmanden fik se mig blev han ilde tilmode. Det er første gang jeg har set nogen stationsmeister virkelig har taget nogen interesse i den som reiser. Det var intet tog jeg kunde komme afsted paa før midnat næste nat og da gif jeg bort til et hotel og bod den la mig sive saa længe jeg vilde. Jeg sov til flokken to om dagen. Naar toget kom den nat var Syver vaagen og blev med. Jeg var harmest fordi jeg ikke kunde ha været den dag ogsaa hos mine kjendte, da de saa gjerne hadde villet jeg skulde været længere.

Nogle av de første Strandbuer i Amerika.

B. L. Wick.

Her spørges nu blot om hvorfra kom de første som udvandrede fra det og det prestegjæld. Det er netop ikke saa godt at sige, siden de gamle ikke alle er enige om aarstallet naar den og den person først drog over havet. Amerikaseberen kom tidlig til Strandsogn, som er et stykke fastland ikke langt fra selve Stavanger. Der hørte man om sluppestibet, om Kleng Peer-son og Knud Slovig og andre idrætsmænd paa Amerikaveien. Strandbuen vankede ogsaa mer og mindre paa sjøen, og var ikke ræd for at ta ut paa „blaamyra“.

Utvandrede Strandbuer er ikke ganske enstemmige om hvem som var den første av bygdens staute sønner der tog ut. Men jeg kan med visshet sige, at disse som jeg nævner, var med de

første som bosatte sig i Amerika. Gaaver, Enok og Udbjør Næs, tre søffend, kom tidlig i førtiaarene og var med de første til at dra ut fra hjemmet. De kom først til Fox River settlementet i La Salle County, Illinois, og tok senere veien til Skunk River settlementet i Story County, Iowa. Udbjør blev senere gift med Lars Bø fra Rennesø. Han døde for mange aar siden men enken levede til kort tid siden. Hun var en ekte type av en venlig og hjælpsom norsk husmor.

Kanskje før disse Næssøffende drog Iver Bjorem og Samson Hølen, en husmandsøn fra Strand, over havet. Hølen bodde i flere aar i Newburg, Minn. Seri Bjorem var en av de første fra den bygd. Hun blev gift med Eilert Watne, en Stavangermand, som døde for flere aar siden. Seri lever og trods sine 100 aar er hun rask og rørig, bosat i Roland, Iowa, hos en datter.

Per Strand, søn av Henrik Strand, var en av de tidlige som kom til Amerika aaret 1848. Her mistede han hustruen i koleraen i LaSalle Co., Ill., og saa tog han ut tilbake til Strandsogn igjen, som blev hans hjem fremdeles. Det fortællles endnu i hjembygden at Per sluttet alltid bordbønnen med følgende træffende ord, „Ma du herlige Amerika, aa den maske velsignaa maden, dei har derborte.“

Iver Windhaug, en husmandsøn, kom tidlig til Amerika. Han var tilbake til hjemlandet to gange. Den sidste gang bragte han konen med sig. Jens Hedland var tidlig paa jarden og satte sig ned i Leland, Ill., i 1851 eller 1852. Erik Kvam var en av de første i femtiaarene til at komme over havet. Mar 1853 kom paa et fartøi følgende fra Strand, nemlig, Jonas Ugelid, en halvbroder til Fredrik Ugelid, Ole Lou (Løv) Zndre Msvik, aaret efter kom ogsaa en anden bror Lars Lou i følge med Anna Ravnaas, nu Anna Olsen Viketleiven, som er enke efter Søren Kleven Olsen og

bosat i O'Brien Co., Iowa. Thormod Strand og søsteren Bertha Strand, som blev gift med Ole Lou. Madne Kleven kom ogsaa dette aar men ikke paa samme fartøi. 1857 kom Ubjør Strand, senere gift med Lars Lou, og Inger Strand, i følge med Per Gobig, som nu bor i Lee Co., Ill. Inger Strand blev enke og senere gift med Sorgen Dyrland og bor som enke i Norway, Iowa.

Jonas Norland med familie og Lars Strand kom til La Salle Co., Ill., om vaaren 1853 og drog snart vestover til Benton County, Iowa, og blev pionerer dersteds. Lars Strand og Per, søn af Jonas Norland, gif i krigen og begge blev syge og døde. No Strandbuer var ogsaa Ole Weland, Andrew Low, Kristofer Moen, Svbert Moen, Rasmus Vastvedt og mange flere i krigen.

I 1856 kom her til landet Asbjørn Dithus og Kristofer Moen. Thore Heggem kom til Salem, Iowa, aar 1859 med en større familie. Aaret efter kom han til Marshall Co., Iowa. Han var gift med Ragnil Ravnaas, en søster af Kristofer Ravnaas og saaledes tante til Anna Ravnaas. Disse er døde flere aar siden. Deres børnebørn bor rundt om i Amerika.

En som skulde sættes paa listen med de første utvandrede er John eller, som han kaldtes dagligdags, Jo Rodabaffen, fra en fjeldgaard paa heien. Han var en driftig mand og vel kjendt iblandt de første nybyggere. Nils Tjossem kom til landet i fortiaarene. Han tok navnet Cassem i Amerika og bodde i mange aar i Kendall Co., Ill., og blev en kjendt advokat. Begge disse døde flere aar siden. Cassem blev rigtig en rigmand i Amerika. En anden rigmand var John Gill, som bodde nær Morris, Ill., og lagde under sig farm efter farm saa han var ikke rigtig sikker paa hvormegit land han havde. En søn blev senere en velkjendt Board of Trade operator i Chicago, hvor faderen sagdes at skulle ha prøvet

lykken. Sønnen skal dog ikke ha været saa heldig som faderen til at samle denne verdens gods.

En bror af Nils Tjossem, nemlig Peder Tjossem, kom ogsaa til Amerika nogle aar senere og satte sig ned i Marshall Co., Iowa og døde i O'Brien County nogen aar siden. Der overlever ham to sønner, nemlig Tollag Tjossem, som bor i Paulina, Iowa, og Rasmus Tjossem, som blev en af de første norske pionerer i Washington. Han bor nu i Ellensburg, Wash.

Blandt de første som i fortiaarene tog over blaamyren var Sagengutterne, Jonas og Rasmus som kom meget tidlig og snart fulgte av Rnut, Thore og Ole. De satte sig ned som farmere i Deland, Ill. Thore og Ole drog om kort tid videre vest til Marshall og Lama Countier i Iowa. Nu denne store familie er nu tilbage blot Ole Sawyer, 85 aar gammel. Alle havde store familier og disse er bosatte i Illinois og Iowa. Det var Ole E. Sawyer, søn av Thore Sawyer, som kom over havet som liden gut, som begyndte med at faa istand gave til sit fødested og startede denne med at lægge paa bordet \$2,500 i penge som sin andel til fattigfondet for Strand prestegjæld. Lars Low gav ogsaa det samme beløb. Nu er fondet \$7,000 stort, og renterne gaar til bygdens trængende, bestyret av herredsstyrelsen. Først havde man kjøbt gaardsparten Strand, men dette blev ikke til bygdens nytte, og saa, paa forslag av forstanderne i Strand, blev gaarden solgt og herredsstyrelsen har nu tilsyn med gaven for bygdens trængende personer.

De utflyttede Strandbuer har mange gange været tilbage til mors hjemmet og altid gripes man stærkt naar man drager fra landet igjen. Det er netop Bjoremskjæften som man ser længst som Norges sidste landsmerke naar man tar over det store hav til Amerika. Saa er det ogsaa det første sigte man

jaar av Norge naar man over England kommer hjem paa besøk. Disse punkter mot havet er et kjærte minde ikke mindst for dem, som har levet sine lykkeligste barneaar iblandt disse klipper, vasdrag og lune dale derinde i Sørbygden, Nordbygden og Vesterbygden, og ikke mindst inde ved vandet rundt det deilige vasdrag Bjornemødalen.

Disse utvandrede har kommet sig op herude i vesterheimen. De sparer ikke kroppen naar der er noget at tjene og de har ogsaa ord for at knipe paa skillingen og forstaar at spare. Men de er ogsaa forekommende, venstfabelige og meget gjestfri i deres hjem, som deres slægt i hjembygden. Som saa siges da at føle sig meget tilfredse der. Ved juletider hænger de ved hjemmet og drager ofte tilbage paa besøk og siges da at føle sig meget tilfredse hjemme. Ved juletider sender de mangen en gave til slægt og venner, idet de føler fryd i hjertet ved at dele med deres folk i hjembygden.

Kommer man paa at tale med dem om de gamle dage og forstaar en at man kjender de gamle sagn om veie, kirker, bauastene, osv., saa blir han altid meget snaksom, og da kan han fortæller mer om bygden end man finder i Nicolajen, de Fine eller Kraft.

Strandsogn har faat meget i arv fra geniets verden, som en bygd der kanstke stiftede Adolf Tidemand ennet til hans malerier „emigrantskibet“ og „de udvandrede norske.“ Det var netop hos Pastor Detlev Jæger, Tidemand's gamle lærer og senere svoger, at han var flere gange netop i førti- og femti-aarene, da Amerikafæberer laa over bygden. Tidemand kan saaledes da ha faat ideen til sine hyperlige malerier som er kjendte landet rundt saavel som i utlandet. „Brevet fra Amerika“ fuldført i 1847 er netop et motiv som han godt kunde ha hentet fra Strandsogn. Maleriet forestiller nemlig bonden i halv siddende stilling ved bordenden idet han lytter

til en yngre lærere person som læser brevet fra sønnen i Amerika. Mange fattige og ulærde husmænd i Strand i førtiaarene hadde sønner i Amerika, og naar de fik brev maatte de hen til presten eller omgangs-skoleholderen for at faa dem læst. Pastor Jæger var sit folk en fader i bygden og mangt et Amerikabrev læste denne præst for sine fognebørn. Mulig hadde Tidemand paa et av sine besøk været vidne til en saadan tildragelse.

Jeg har utspurgt flere Strandbuer hvorledes de først kom til at tænke paa en saadan lang og farlig reise. En hadde læst om guldlandet. En hadde jo havt brev fra en eller anden. Andre hadde faat hilsen fra nogen utvandret, og atter andre hadde læst om landet og hvor let det var at faa egne hjem herover.

En gammel Norbu i vesten har fortalt mig at engang han var i byen saa han et skib ved bryggen og et ved toldboden som netop var kommet hjem fra langtur. Sjøgutterne var muntre farer og kunde fortælle mangt om disse langt bortliggende lande, om folk og landskaper. Alt lokkede og vakte fantasien hos ham til en saadan grænse, at han ikke fik fred og kunde ikke sove om natten. Han maatte og vilde bort for at se hvad der var at se.

En anden gav en helt anden opplysning om hvorledes han kom paa at ville bort til Amerika. Han ogsaa var i byen og hadde sagt farvel til nogle kamerater. Saa stod han deroppe paa Valbertaarnet for at se skibet seile. Det var en vakker, klar maidag og han skuede det fuldriggede skib med ubeslaact mærsseil, som bugnede for den svage bris. Det seilede saa sagte udad fjorden med slag paa gasler, og fra stormasten vaiede vimpelen høit over holmer og skjær. Da var det han fik noget i blodet, han ikke kunde beherske, andre drift saavel som ydre begivenheder og omgivelser overvældet ham.

Han drog hjem men de baand som knytted ham til slægt og venner blev overfkaaret; han maatte til Amerika, og drog avsted med det første skib for at friste lykken blandt fremmede, langt borte fra stedet hvor hans vugge stod.

Fra Numedølsstevnet i Fargo.

G. S. Strøm.

Numedalslagets 8de aarsmøte holdtes i Fargo, N. D., 16de og 17de juni. Der møtte op Numedøler fra alle kanter, saa det blev en ganske stor forsamling og i alle henseender et godt og vellykket møte, kanske det bedste laget endnu har havt.

Den norske klub i Fargo skaffet os frit lokale og hjalp os tilrette paa alle maater. De sparede hverken møie eller utgifter for at gjøre os opholdet der saa behageligt som mulig. De skaffet os sang og musikk ved banketten den sidste aften, men det kjølige reguveir hindrede saa at den bestemte automobil-tur rundt om i byen maatte sløifes. Vi skylder Fargo og „the Norse Society“ stor tak for den mottagelse vi fik.

Silkefanen, som var sendt fra Numedal traf til at være med „Kristianiajord“ den gang den hadde brand i lasten og blev av den grund opholdt saalænge i New York, at vi hadde omtrent opgivet haabet om at saa den i betids til møtet, thi den var opjørt paa listen av beskadiget gods. Men til al lykke hadde den ikke taget nogen skade, og den kom frem saavidt i betids at vi fik den glæde at ha den ved vort møte.

Fanen er meget vakker og kunstnerisk utført. Forsiden er av rød silke. Paamalet er først: „Numedalslaget“. Saa et billede fra Nore: Norefjorden blank og blaa i mitten, Norefirkerne (den ny og den gamle) med prestegaarden og flere gaarde tilhøre, og det mægtige Gidsfjeld i bakgrunden. Nederst er indskriften: „Na eg veit meg eit land langt der oppe

mot Nord“ og rosemaling som decoration. Baksiden, som er lyseblaa silke, er paamalet norsk og amerikansk flag, omslynget av en blomsterkrans. Nedfor møtes to hænder som til „tak for sist“. Der medfølger lange, tykke snorer av lysegul silke med vakre dufter i enden, og en stang til at bære fanen paa, og forsynet med det norske vaabenmerke i forgyldning. Til at opbevare fanen i er der en pen kasse med utfkaaret lok. Vore frændefolk i Norge kunde ikke ha sendt Numedalslaget noget som vilde været mer kjærkommen, eller som laget vilde ha sat større pris paa end denne fane. Vi er alle meget taknemmelige til folket i Numedal for denne vakre gave.

„Norske vikinger i det 19de aarhundrede.“

Under denne overskrift trykte vi, med forfatterens tilladelse i aprilheftet en av senator Knute Nelson skrevet artikkel, som hadde staat i amerikanske aviser ifjor og siden i oversættelse stod i „Samtiden“. Hr. Martin Ulvestad har i anledning denne artikkel sendt os en „berigtigelse“, hvori han siger at det „er muligt at nævnte artikels læsere vil saa det feilagtige indtryk at der hidtil ikke engang er gjort rede for Oleng Pearson og Ole Rynning, to av vore fornemste banebrytere.“ Saa nævner hr. Ulvestad flere bøker, som handler om disse og andre pionerer, deriblandt sit store verk „Nordmændene i Amerika“ og andre av sine skrifter. Ulvestads stykke har staat at læse i flere av vore ukeblade og vi tør derfor bli undskyldt om vi ikke gjengir det i sin helhed. Det kan være unødvendigt ogsaa av den grund at vi har fra senator Nelson faat et brev, foranlediget derved at vi kaldte hans opmerksomhet hen paa berigtigelsen. Han siger: „De vil se, at det var min hensigt at henlede opmerksomheten av de norske lærde, i

gamlelandet,* paa deres forfømmelse av os, den nyere tids vifinger, medens de ofred formegen tid og rum paa dem fra det 9de, 10de, 11te og 12 aarhundreder. Det var ikke ment som en dadel av vore egne mænd og lærde i dette land. Disse har gjort fine sager godt."

Naar Senator Nelson saaledes uttaler sin anerkjendelse av vore amerikanske skribenters studier over „vifingerne“, saa kommer det fra en av de bedste kjendere; thi skjønt han er, som hr. Ulvestad siger, „vor travleste senator, som har tusener av andre ting at se efter“, saa har han dog „fundet tid til at kaste sig over bøker som ligger utenom hans virke og som omhandler tusener av vifinger i det 19de og tidligere aarhundreder,“ saa at saa har som han fulgt med og er hjemme i vor norsk-amerikanske historiefkrivning. Dette er forresten overflødig oplysning for de mange som er kjendt med ham.

For sit ihærdige arbeide i historiefkrivningen har Martin Ulvestad indlagt sig stor fortjeneste for det han allerede har frembragt. Men han er vistnok ikke endnu færdig, thi det forlyder, at han er sysselsat med utarbeidelsen av et stort og vigtigt verk, som fortsættelse av sine tidligere skrifter. Vi hilsatter med fornøielse slutningen av hans brev:

„Det skal villigt indrømmes, at de allerede udfomne bøger paa dette omraade burde have været tydeligere og bedre end de er, hvilket de ogsaa vilde have været, om vort folk havde

* Vi anfører fra Nelsons artikel, side 329: „Mens Norges lærde historikere har viet disse gamle vifinger megen interesse og ivrige studier, har de kun i liten grad interesseret sig for det 19de aarhundredes vifinger, som aar efter aar er vandret ind i den nye verden, osj.“

vist sig villigere til at støtte udgiverne, saa at de kunde have ofret mere af sin tid og have havt flere midler til at anvende paa selve indsamlingen og behandlingen af det historiske, statistiske og biografiske materiale. . . . . Det paabegyndte bogarbeide, som vil fortælle de kommende slægter om nordmændenes virkelige opdagelse af Amerika, om de norske pionerers haarde og selvopjrende rydningsarbeide i dette land og om vort folks opdragende indsats i dette lands kultur og udvifling, vil baade kunne fortættes og forbedres, bare vi faar vor kjærlighed til fædrenes og mødrenes minde tilstrækkelig vakt og bare vi løfter i flok til at bevare det.

Ørbødigst, Martin Ulvestad.

San Francisco, Cal., 31te mai 1915."

Bidrag til Valdrisgaven.

Jør modtaget og kvitteret for	\$960.60
L. L. Belgum, Farwell, Minn.	5.00
Lollef Bratbold, Griffine, Minn.	5.00
Sigrid Olsen, Minneapolis	1.00
Bed Mr. C. J. Heen fra følgende i Dennison, Minn.:	
Mrs. D. J. Opsahl \$5.00, C. L. Dyffen \$5.00,	
A. A. Svien \$2.00, John E. Norstving \$3.00,	
Thomas F. Thorsen \$1.00	16.00
Rev. Selge Høverstad, Sioux City, Iowa (2den per-	
sonlige indsendelse)	10.00
Indbundne renter fra 1ste april til 30te juni 1915 . .	7.49
	<hr/>
	\$1,004.09
Frageaar exchange	0.30

Tilsammen \$1,003.79

Minneapolis, Minn., 10de juli 1915.

A. M. Sundheim, kasserer.

Baldrisgaven.

Der har allerede før været skrevet mange vakre stykker til bedste for Baldrisgaven, og jeg er disse ærede og dygtige skribenter taknemmelig for hvad de har sagt. Jeg understøtter det alt i det store og hele. Sagen er god og skulde samle de ærede Baldriser i sluttet trop under den fælles fane, nemlig „Baldrisgaven.“

Naar jeg imidlertid er opfordret af flere til at skrive nogle ord angaaende samme sag, saa vil jeg gjerne efterkomme denne anmodning.

Jeg vil gjerne saa lægge en liden frans eller en mindeblosset til ære for perlernes dal — „Baldris“ — med sine mange yndige fidedale.

„Kan du glemme gamle Norge;
aldrig jeg dig glemme kan.
Dine stolte klippeborge;
er og blir mit fædreland.“

Saaledes synger sangeren saa træffende. Vi kunde sige til Baldriserne: Kan du glemme gamle Baldris? De heilige enge, fjorde og dale? De stolte fjelde, de grønne birkelier og furulunde? De hølgende agre og stolte fossesald? Kan du glemme det sted hvor du legte og sang, jubled og græd — kan du glemme det sted, hvor din vugge stod?

O, nei, svarer du, jeg kan aldrig glemme det sted. Jeg bevarer mindet til min dødsdag. Nei vel, saa lad det vises i mer end i ord at du holder den arven i agt og ære. Denne „arv“, som er større end mange vil tru. Denne arv, som jeg sigter til er værd mere end gods og guld.

Du husker nok min Baldrisven, at mor lærte dig tidlig at folde dine hænder og sige: „Gud høie mit unge hjerte“. Hun

lærte dig „Gadervor“ og „Nu lukker jeg mit øie“ osv. Mor og far lærte dig tidlig de ti Guds bud, og fortalte dig om livets og dødens vei.

Ja husker du, naar du var ganske liden, da du hadde feber og stormen tuded paa ruden, da drog mor dit kind ind til sit paa puden. Hun vaaged, hun vugged og varmede dig. „O, barnet mit graat ikke“ lød det saa ømt gjennem nattemulmet. Da blev frygten din ganske stilnet. De lærte dig veien til kirkehuset. Maaske de bar dig paa armen, førend du kunde gaa. Og naar du var færdig med hørelærdommen, konfirmationen, og stod færdig forat drage til Amerika, da hadde mor „nistebunken“ færdig; men paa bunden laa bibelen med gode ønsker om Guds velsignelse: — Herlig arv: —

Du reiste med jern i blodet, kraft i armen og mod i harmen: Ja, du hadde med et arveguld som var værdt mere end Amerikas store rigdomme.

Nu skal vi mindes mor Baldris for hendes store arv: Saa var da alle med. Naar de andre bygdelag har samlet eller nu samler sine store mindegaver saa lad ikke Baldriserne bli staaende tilskamme for dem!

Forjor naar nogen spurgte herhjemme i Baldris, hvorfor ikke Baldriserne i Amerika hadde samlet en mindegave for Baldris, som mange andre bygder, saa maatte vi forklare, at det var fordi man ikke vilde gaa iveien for den nationale mindegave, men at gaven nok vilde komme. Da lyfte øinene hos vor „Baldris Mor“.

Lad nu alle være med, og lad ikke Bangværingerne staa tilbage for de øvrige bygder og dalsfører inden Baldris. End under Bangs herredsstyre regnes som du ved Surum og Die. Som du vel har merket, saa skal bidragshyderen nævne hvilket distrikt han eller hun giver til, og tillige hvilket øiemed gaver skal gaa til.

Ligeoverfor den tanke saa vilde jeg tilslut saa sige et par ord.

Seg er absolut inde for at gaven skulde gaa til at hjælpe frem begavede lærelystne unge mænd og kvinder, til en højere skoleuddannelse! Kjære, husk paa det. Der er smaat og trangt for saa mange. Men det er sandt, at Valdrisjerne er som regel udrustede med store gaver. De unge bærer paa dybe længsler om at saa udvikle sine mange talenter. Men saa kostbart som det er at gaa paa skoler i Norge, og saa dertil kommer, at man har liden eller ingen anledning at tjene noget i ferien der, da blir det omtrent umuligt for de ubemidlede længer, at saa fremgang hvor deres længsler gaar.

Kan der vel være nogen større mission end at hjælpe frem en af disse begavede unge. Disse ydmyge snille unge. Er ikke det at hjælpe frem og gjøre noget for en af Herrens smaa? Blot en af disse unge som saaledes blev hjulpet frem paa kundskabens steile skrænt, vil bli til stor velsignelse for sine omgivelser, og du som var med at hæve en saadan sjæl ved at yde sand opløsning til den samme, du vil ha en løn baade her og hisset! Husk paa det!

Jeg vil derfor paa det aller varmeste saa anbefale Valdrisgaven i sin almindelighed, haabende alle Valdrisjer blir med! Og jeg vil saa inderlig be de ærede bidragsydere for Bangs herreds vedkommende at anmerke naar gaven sendes ind, at den gaar til „Opløsningsfondet for værdige trængende unge.“

Formandskabet vil nok samvittighedsfuldt forvalte samme, og se til at hjælpen kommer i rette hænder.

Paa spørgsmaal til en af de største professorer i Kristiania hvorledes Valdris ungdom staar sig i konkuransen ved de højere skoler, svarer han, at de staar sig aldeles storartet. Men la han til: „Det er forgalt at ikke flere af de saa høit begavede unge faar anledning til en højere uddannelse.“ Sa,

det er sandt. — Det er dem som sukker over et forspildt liv, fordi de var fattige og magted ikke at komme frem paa den hylde hvor de skulde staat. Andre forsøgte men bukked under; thi i deres fattigdom, var byrden for tung.

Kjære Bangværing! Lad os derfor hjælpe nogen af disse haabefulde frem!

Nu har man jo museum for Valdris — og hospitalet er jo ogsaa paa god fod derhjemme. Man taler om at gi til at bygge veie paa Sætrene. Men de ærede Valdrisjer bygger nok disse veie alligevel. Da jeg sidst var hjemme holdt Ellingbø-bønderne paa med at bygge en vei til sæters helt alene. — Vennisjerne hadde just bygget en prægtig vei gennem Vennisuren og bjergene der. De gjør det fordi de staar sammen, men en af disse stakkels fattige begavede unge staar oftest alene i sin armød. Lad os derfor hjælpe saadanne frem.

Du som selv kom saa fattig herover fra Norge, men som nu er rig, vær med at hjælpe frem dette „Fond for værdige trængende unge.“

Eders hengivne,

Lorgeir L. Sjøverstad.

Minneapolis, Minn., juni 28, 1915.

„*Imperial Germany and the Industrial Revolution*,“ by Thorstein Veblen. The Macmillan Company. 1915. 324 pages. \$1.50.

Skjønt ikke egentlig noget indlæg i hvad man kan kalde frigsliteraturen, er dette en bok, som tør bli læst med interesse enten man spør efter frigens ophav og aarsaker eller man spekulerer paa hvorledes den civiliserte verden skal lettest og snarest komme i sit bedste gjænge naar den paagaende ødelæggelse blir stanset. Men direkte om frigen og dens ophav har boken litet at sige.

Tysklands fremstaaen som en magt i økonomisk og frigerisk

virke forklares grundet paa de særegne vilkaar som kommer tilsyne i landets nyere historie, især i industriel og politisk retning. Disse er hovedsagelig dets forfinkede løsning fra middelalderiske livsvilkaar og dets bratte tilegnelse av moderne industrielle metoder. I slepflap og naturgaver utfiller tyfkerne sig ikke fra sine naboer paa øst eller vest. Som de andre nordeuropæiske folkeslag er de en blandet befolkning, og lik disse er de i race og nedarvet særegenheter det samme folk som de var flere aartusener tilbake.

Racefammensætningen og den forhistoriske kultur hos tyfkerne og deres grændefolk behandles i de første to kapitler og de tilsvarende avsnit av „Supplementary Notes“ I, II og III, og denne indledende part av boken skulde især interessere nordiske granskere, thi næsten utelukkende skandinaviske kilder ligger til grund for den her givne behandling av denne gamle samfunnsorden og kultur, hvis urhjem var i de skandinaviske lande, hvorfra den har faat sin utbredelse.

Paa grund av deres fælles raceutspring, som har holdt sig uforandret siden stenalderen, ser det, at alle disse nordeuropæiske folk (indbefattet tyfkerne og deres britiske konkurrenter) altid og nødvendigvis vender tilbake mot de aands- og leveoaner, som var særegne for denne forhistoriske samfunnsorden, saasnart og saalangt som livsvilkaarene tillater det.

Ira denne fælles fortid har baade det tyske og det britiske folk vandret langt og paa noget avvikende veie. Sammenligningen mellem Englands tilfælde (Ch. V.) og det tyske folks (Ch. VI, VII.) søker at vise hvilke kulturelle følger utviklingen har bragt langs de to sammenstilte retninger, og de motsætninger som er fremstillet i denne senere del av boken tør findes sjaaende nok til at tilfredsstille dem, som lægger vekt paa nasjonale eiendommeligheter, paa samme tid som undersøkelsen ingen grund levner for paastand om nogen raceforskjell mellem de to nævnte folk.

A History of Norwegian Immigration to the United States

From the Earliest Beginning down to 1848.

BY GEORGE T. FLOM, Ph. D.

Professor of Scandinavian Languages and Literature
University of Illinois.

Every Norwegian home in America and every public library should have a copy of this book.

There are 42 chapters. Every settlement founded before 1850 is discussed in detail. The immigration is treated in detail year for year.

The course and growth of the immigration movement in Norway and the course of settlement in this country are here discussed for the first time.

Some of the chapter headings:

Norway. Population, Resources, Pursuits of her people, etc.

The Earliest Immigration from Norway; 1620 to 1825.
The Sloopers of 1825. The first Norwegian Settlement in America.

The Founding and Growth of the Fox River Settlement.
The Causes of Immigration. (Three chapters.)

First Pathfinders from Telemarken and Numedal.

The Coming of the First Large Party from Sogn.

The Establishment of the Koshkonong Settlement.

Growth of the Rock and Jefferson Prairie Settlements.

The First Norwegian Settlement in Iowa.

A volume of 407 pages, handsomely bound, printed on excellent paper, and very good print. Price reduced to \$1.50. Order from Samband.

* * *

Dette særdeles fortjenstfulde verk ved Professor Flom kan faaes gjennom Samband til ovenanførte pris, \$1.50. Forfatteren har endnu et betydeligt oplag paa haand, og vi anbefaler det til alle vore læsere. Kjøp det og giv dine børn, som kanskje ikke læser de paa norsk skrevne historiske verker med lethed. De vil saa lære at vurdere sin herkomst. For \$2.00 sendt til Samband, 322 Cedar Avenue, Minneapolis, Minn., kan enhver faa denne bok samt "Samband" for et aar.

Lutheran Publishing House

DECORAH, IOWA.

N. W. BRANCH: 322 So. FOURTH St., MINNEAPOLIS.

Bibler, Salmebøger, Skolebøger.

Norske og engelske Bøger for Kirke og Hjem.

Bøger og Tidsskrifter godt og billig indbundne.

Skriv efter Katalog og priser.

Skrøner og Historier af MARTIN KVENNAVIKA

MARTIN KVENNAVIKA'S skrøner har folk spurgt efter mere end nogen anden skrønebog, men den har været udsolgt i mange aar. Nu har vi imidlertid sikret os et lidet oplag af dem, som vil være her i slutningen af september. Bestillinger vil sendes i den rækkefølge vi faar dem, og "first comes first served."

Prisen blir 75 cents.

The Free Church Book Concern, ^{322 CEDAR AVE.} MINNEAPOLIS, MINN.

"17de Mai Festskrift"

Udgivet i anledning af hundredaarsfesten af den **NATIONALE** festkomite, 1914.

160 sider, 200 billeder og portrætter.

Indeholder meget af Norges historie, samt historie og oplysninger om de norsk-amerikanske bygdelaag, m. m. m. Denne værdifulde bog tilbydes som

Præmie for abonnement paa Samband,

frit tilsendt dem som betaler en dollar (\$1.00) i forskud for et aar (nye saavel som gamle abonnenter) og som gir tilkjende at de vil ha bogen.

Samband, 322 Cedar Avenue, Minneapolis, Minn.